

INVS HIERONIMVS SVB TROICVS
LVMINIBVS SVB TROICVS
EST TIVS SVB TROICVS

Zur
Gräfl.vom Hagen'schen
Majorats - Bibliothek

MÖCKERN
gehörig.

No. 1450

Handwritten notes: a large 'N' and some illegible scribbles.

CATECHE
SIS RECENS

RECOGNITA,

A

DAVIDE CHYTRAEO.

LIPSIÆ EXCVDEBAT
Iohannes Rhambaw.

M. D. LX.

UNIVERSITÄT
SACHSEN-ANHALT
MAGDEBURG

i.

REVERENDI
VIRI ERVDITIONE
SAPIENTIA ET VIRTUTE
PRAESTANTIS D. GERARDI
OMKEN, SUPERINTENDENTIS
Ecclesiarum in ditione Megapolenſi,
Filio Franciſco Omken,
David Chytræus

S. D.

EMPER NOBIS
in conſpectu ſit dul-
ciſſima ſententia.
Græci uerſus, Αρ-
χὴν ἀπάντων καὶ τέ-
λος ὡς εἶ θεῶν. Ut
enim uitæ noſtræ
principium à Deo duximus, ſic in
omnibus uitæ conſilijs, ſtudijs & ac-
tionibus, quas nobis & alijs ſaluta-
res eſſe cupimus, neceſſe eſt à Deo
exordium capi, & diuinitus noſtras
mentes regi & iuuari. Deinde ad
hunc finem à Deo conditi ſumus, &
ad hunc uſum uita nobis datur &
A 2 pro-

PRAEFATIO.

prorogatur, ut Deum uera agnitione, & inuocatione, & pijs officijs celebremus, & omnia uitæ consilia ad illustrandam Dei gloriam referamus. Grauiſſimè igitur hoc uersu Græco, qui extat in opere Antonij, quòd Melissam inscripsit, monemur ut in omnibus rebus Deum, & principium, & finem, constituamus.

Quanquam autem Ethnici quoque saniores, aliquam Dei noticiam retinent, ut Plato scribit: Discipulis hunc finem præcipue propositum esse debere, ut DEO GRATA dicere, & DEO GRATA facere possint: tamen nobis in Ecclesia CHRISTI, certa doctrina scriptis comprehensa, immenso Dei beneficio commendata est, Quam uult Deus ueræ suæ agnitionis & inuocationis, & nostrorum studiorum & actionum regulam & normam esse.

Etsi igitur non omnes, qui in studijs uersantur, ex professo Theologi futuri sunt: Nam hac hominum uita alijs

P R A E F A T I O.

ta alijs quoque artibus indiget: ta-
men omnes, qui se homines dici, ac
perhiberi uolunt: aliquid temporis
discendæ ueræ de Deo doctrinæ tri-
buendum esse intelligunt. Cùmque
agnitio & inuocatio Dei, & filij ipsi-
us Domini nostri I E S U C H R I S T I
pertineat ad omnes homines, & ad
omnes ætates: necesse est statim te-
neris puerorum animis inseri do-
ctrinam de Deo, præsertim in Eccle-
sia Dei & Scholis, quæ custodes do-
ctrinæ cœlestis esse debent.

Quare in hac Schola pro mei offi-
cij ratiõne proposui auditoribus sum-
mam doctrinæ diuinitus traditæ, di-
stributam in paucos locos, & additis
definitionibus eruditæ, ac partitiõ-
nibus, quas à meis præceptoribus
Luthero, Philippo, Snepio, & Vi-
ctorino didici, illustratam. Nec du-
bito, hunc consensum esse Catholice
Ecclesiæ Dei, cum quo etiam con-
gruit Confessio Reuerendi uiri Pa-
tris tui, & Illustrissimorum Princi-

P R A E F A T I O.

pum, Ernesti & Francisci, fratrum,
Ducum Luneb. & Brunsvic. &c.
Qui & Baptismi, in quo te ad veri
Dei inuocationem, & ad hanc do-
ctrinam fide amplectendam Iureiu-
rando, adstrinxisti, testes fuerunt:
Et cum societate nominis sui, etiam
fidem & doctrinam de Deo, quam
tempore Conuentus Augustani &
deinceps, inter summa pericula con-
fessi sunt, tibi commendarunt.

Etsi autem patris tui, uiri docti &
sapiētis, iudicio permitto, an ex hoc
libello, aut alijs, uelit te summam do-
ctrinæ à Deo traditæ cognoscere:
tamen cū sciam de omnibus Locis
doctrinæ Christianæ, sententiam
ipsius cum consensu Catholicæ Ec-
clesiæ, & communi Confessione Sa-
xonicarum Ecclesiarum, quam &
ego amplector, congruere: tibi, cha-
rissime Francisce, hunc libellum Ca-
techeseos inscripsi.

Eam quoq; ob causam, ut, cū
nuper

P R A E F A T I O

nuper magna cum uoluptate & admiratione coram cognouerim, te diligenter et accuratè summam doctrinae coelestis à Patre tibi propositam, tenere, tuo exemplo alios quoque adolescentes ad amorem pietatis & diligentiam rectè discendi Catechesin inuitem.

Hic Libellus primùm studio & diligentia pñ & docti iuuenis Simonis Pauli collectus est, ex prælectionibus Catecheseos, in quibus Methodum ueræ de Deo doctrinae, breuiter comprehensam, & uelut ἐπιτομὴν ^{μὲν} Locorum Theologicorum Philippi, Auditoribus tradere conabar.

Spero autem totam ὑπερῶς, hoc est, formam & methodum doctrinae, quam à Præceptoribus meis acceptam propago, & locorum, ac præcipuè uirtutum seriem ac definitiones Lectoribus utiles & gratas fore. Benè ac feliciter uale. Rostochij,

A 4 Anno

PRAEFATIO.

Anno M. D. LV. Die 25. Nouembris, Quo ante annos 1717. Iudas Maccabæus Templum Ierosolymorum ab Antiocho prophanatum recuperavit, & festum diem Encœniorum, seu Renoualium instituit, ut memoria mirandæ conseruationis & instaurationis Ecclesiæ omnium temporum celebraretur.

Oremus igitur Deum, ut nunc quoque reprimat Antiochos, qui moliuntur deletionem Ecclesiarum & Scholarum, in quibus pura uox doctrinæ de Deo sonat: Et pios cœtus Ecclesiæ & discipulorum ac doctentium doctrinam à Deo traditam, in hoc Baltici maris littore seruet & defendet.

Cate

CATECHE
SIS, SEV SVMMA
DOCTRINAE CHRISTIANAE
CERTA METHODO COM=
PREHNSA.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ VTIΛΙΑ.

Propter quas caussas necesse est coli
in SCHOLIS studia literarum,
& præcipuè Cateche=
sin disci ?

CONDIDIT DEVS
homines, ut sint creaturae ra=
tionales, quibus suam boni=
tatem, sapientiam, iustitiam
& uitam, in omni eternita=
te communicet, à quibus ui=
cissim agnoscatur & cele=
bretur.

Ideo immensa bonitate generi humano se=
patefecit, tradita certa doctrina, in libris Prophe=
tarum & Apostolorum, iuxta quam solam uult ab
hominibus agnosci, inuocari, coli & celebrari. Se=
uerissimè etiam mandat, ut homines hæc scripta
Prophetarum & Apostolorum, legant, audiant, co=
gitent, alijs proponant & interpretentur.

A S Propter

Propter hanc causam necesse est esse Scholas,
in quibus literæ doceantur, & linguae ac artes ne-
cessariae ad coelestis doctrinae explicationem, & ad
Reipublicae ac vitae communis, & privatae conser-
uationem tradantur.

Præcipuè igitur singuli ad discendum moue-
mur seuerissimis Dei mandatis, qui præcipit doctri-
nam à se traditam audiri, disci, & propagari.

Math. 3. Aeternus pater de coelo iubet audiri
Filium, H V N C audite. Necesse est igitur con-
ciones seu doctrinam Christi in Euangelistis, Pro-
phetis & Apostolis descriptam, legi, cognosci &
alijs cognoscendam perspicuè & disertè proponi.

1. Timoth. 4. Attende lectioni & doctrinae.

Colos. 3. Sermo Christi habitet in uobis opulenta-
ter cum omni sapientia.

Iohan. 14. Christus iubet seruari, hoc est, disci
ac custodiri sermonem suum, & amplissimam pro-
missionem addit, Quòd custodes suae doctrinae sint
futuri domicilia & templa Dei.

2. Timoth. 3. A puero sacras literas noueris,
quæ te possunt erudire ad salutem. Omnis enim
scriptura, &c.

2. Pet. 1. Attendite Prophetico sermone tan-
quam lychno lucenti in loco caliginoso.

Iohan. 5. Scrutamini scripturas.

Deinde, hic finis sit nobis in studijs propositus,
Vt Deum rectè agnoscamus, & gloriam ipsius il-
lustremus, 1. Corinth. 10. Matth. 5. 1. Pet. 4. Eph. 1.

Tertio

Tertiò, Vt proſimus Eccleſiæ Dei, adiuantibus conſeruationem miniſterij Euangelici & gubernationem Eccleſiæ.

Quartò, Vt tranquillitati & ſaluti Reipub. quæ hoſpitiū eſt Eccleſiæ Dei, pro noſtro loco & uocatione conſulamur.

Quintò etiam, Vt honeſtum locum in communiuita, uictum, & neceſſaria ad uitam honeſtè ſuſtinendam conſequamur.

Sed principalis finis ſemper nobis in conſpectu ſit, uidelicet, uera Dei agnitio & celebratio, iuxta doctrinam in libris Prophetarum & Apoſtolorum traditam, cuius ſumma in Catecheſi comprehenditur ſolet. Ideoq; prima cura omnium noſtrorum eſſe debet, ut Catecheſin diſcamus.

Quæ eſt optima ratio diſcendi doctrinam Chriſtianam ?

Duo ſunt præcipua inſtrumenta, quibus uera & ſalutaris Theologiæ cognitio parari poteſt.

I. Studium ſeu Meditatio, ſeu diligentia in diſcendo.

II. Experientia ſeu πρᾶξις, qua doctrinam diſcendo præcepta ad uſum transfertur in quotidiana inuocatione, in cogitatione de noſtris peccatis & poenis, in petendo & expectando auxilio Dei, in noſtris ſtudijs & laboribus noſtræ uocationis obeundis, in ſenſu publicarum calamitatum, in doloribus, ortis

ortis ex agnitione iræ Dei, aduersus nostra peccata. Deniq; in quotidianis exercitijs pœnitentiæ.

Studium uerò Theologicum, seu labores discendi, hisce Regulis gubernentur.

I. Finis studiorum semper sit in conspectu, uidelicet, uera Dei agnitio & celebratio, ut scriptum est: Omnia ad gloriam Dei facite. Ad hunc finem omnes discendi labores referamus, & quotidie ardentibus uotis à Deo petamus, ut ipse nostra studia Spiritu sancto suo gubernet & adiuuet. Nulla enim studia sunt salutaria, nisi à Deo mentes regantur.

II. Deinde prima cura sit, ut textum Bibliorum nobis familiarissimum reddamus, ex quo solo uult Deus doctrinam de uera sui agnitione & æterna salute nostra sumi, & per lectionem textus, seu uerbi sui, accendit in nostris mentibus, nouam lucem, & alios motus spirituales. Quotidiè igitur manè & uesperis, aliquid in Biblijs legamus, & ordine ea euoluamus, & præcipua dicta & historias, in partes Catecheseos, seu in Locos Communes, qui summam doctrinæ Christianæ continent, digestas meminerimus.

III. Summa doctrinæ Christianæ, continens præcipuos Articulos piè & eruditè explicatos, animo am-

amplectenda est, ad quam omnia, quæ in Theolo-
gia legimus, discimus, aut docemus, dextrè refera-
mus. Talis summa doctrinæ, uelut prolixior Cate-
chesis, in libro Locorum communium PHILIPPE
collecta est, quem ordine & assiduè legamus & re-
legamus, donec & ueræ doctrinæ, uelut corpus
quoddam integrum, animo informemus, & proprie-
tatem ac perspicuitatem orationis in explicando,
aliquantum nobis paremus. Ac prodest tantisper,
nullos alios Commentarios ab adolescentibus aspi-
ci, & illud Plinij accuratissimè seruari, qui monet:
Non multa legenda esse, sed multum.

IIII. Ad discendam & docendam coelestem
doctrinam, necessaria est Dialectica. Item, copia
rectæ, propriæ & perspicuæ orationis. Exercitatio
disputandi. Noticia linguæ Græcæ & Ebrææ. Le-
ctio commentariorum. Historia Ecclesiæ & Impe-
riorum. Deniq; tota Philosophia. Sed de his alio
loco dicendum est.

Nunc unam commonefactionem addam: Vti-
lissimam esse in omni genere artium, ac præcipuè in
doctrina coelesti discenda, *κατηχήσις*, hoc est,
talem formam institutionis, in qua uiua uoce audi-
toribus doctrina in certos locos distributa tradi-
tur, & uicissim auditores ea, quæ audiuerunt &
didicerunt, reddere & recitare coguntur.

Propter

Propter quas causas Catechesis, hoc est, talis forma institutionis, quæ fit per Examen, in Ecclesia usurpatur, Seu, quæ sunt utilitates examinum in genere ?

- I. Examina augent in discipulis diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè discendi ea, quæ proponuntur, cum sciant sibi ea, quæ audiuerunt, in examine reddenda esse.
- II. In Ecclesia necesse est singulos homines edere confessionem suæ fidei. Ideo in primitiua Ecclesia instituebantur Examina, in quibus Catechumeni, priusquam in Ecclesiam per Baptismum reciperentur, testari seu confiteri solebant, se ueram doctrinam de Christo amplecti.
- III. Ad fidelitatem Pastorum & docentium in Ecclesia pertinet, sciri quid intelligant, quomodo proficiant discentes.
- IIII. Examina totum cursum studiorum continent intra metas certas, ne uagetur & aberret.
- V. Adigunt ad discenda necessaria & utilia, omiſſis non necessarijs & inutilibus. Plerumque enim, ut Seneca ait: *Necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus.*
- VI. Corrigunt errores prius animo conceptos.

VII. ANA

VII. Augent acumen ingeniorum, & formant
iudicium.

VIII. Alunt & augent facultatem loquendi
& facundiam.

IX. Adiuuant memoriam, ut ea, quæ perce-
pit, promptè & celeriter, ubi res poscit, reddere
possit.

X. Tollunt superbiam & inanem persuasi-
onem doctrinæ ac sapientiæ.

XI. Assuefaciunt ad communicationem ser-
monis & humanitatem in omni uita.

XII. Formant pronunciationem seu actio-
nem, in moderanda uoce, uultu, & uitandis gestibus
ineptis.

XIII. Colloquia de doctrina salutari, dulcis
consolatio sunt bonarum mentium in doloribus &
ærumnis.

XIIII. Sunt imago cœlestis illius Scholæ, in
qua coram audiemus Doctorem Filium Dei, &
cum Præceptoribus nostris, Prophetis & Aposto-
lis colloquemur, & dictata reddentes plura ab eis
discemus.

Has utilitates recitavi, ut cum pleriq; ado-
lescentes, uel ignauia, uel superbia, fugiant Exa-
mina: aliquas bonas mentes ad amorem ΚΑΤΗ-
ΧΗΣΕΩΣ, seu examinum, cum in cæteris artibus
tum uerò præcipuè in doctrina Christiana, ex-
uscitem.

Que

Quæ est caussa certitudinis in doctrina Christiana ?

Caussa certitudinis est authoritas, & patefactio
diuina, quæ extat in libris Prophetarum & Apo=
stolorum. Quòd autem sola hæc doctrina sit uera,
certa & diuina, testantur.

I. Miracula propria naturæ diuinæ & omni=
potentis, ut resuscitatio mortuorum, repressus cur=
sus solis & similia, quibus sola doctrina Christiana
confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum, in
quotidiana inuocatione, & exercitijs pœnitentiæ.

III. Antiquitas.

IIII. Vaticinia illustria & perspicua de rebus
maximis, de uoluntate Dei, de serie & mutationi=
bus imperiorum, quæ omnia sic euenerunt, ut præ=
dicta sunt.

V. Ipsum genus doctrinæ, patefaciens arcana
& ignota humanæ rationi.

VI. Miranda conseruatio Ecclesiæ.

VII. Odium Diaboli ad hanc doctrinam.

VIII. Series Doctorum & instauratorum doctri=
næ continua, inde usq; ab initio generis humani &c

Hactenus προλεγόμενα recitata sunt. Nunc
spumam doctrinæ Christianæ breuiter & perspicue
exponemus.

Definitio autem doctrinæ Christianæ, ex cod=
ceruatione partium commodissimè extruetur.

QVÆ

QVAE SVNT PRAE-
CIPVAE PARTES DOCTRI-
NAE CHRISTIANAE?

Duae sunt praecipuae partes uniuersae
doctrinae Christianae?

Lex seu praeccepta Decalogi, & Euangelion
seu promissio gratiae, & uitae aeternae propter
Christum.

Discrimen autem inter haec duo genera do-
ctrinae, quod accuratissime in Ecclesia ab omni-
bus pijs disci, intelligi & retineri necesse est, in-
fra in locis de lege Dei, & de iustificatione ex-
ponetur.

Nunc ut summa doctrinae amplissimae il-
lustrius & facilius adolescentibus animo infigi
possit, sint in conspectu DECEM LOCI praeci-
pui, ad quos omnes sacrae scripturae partes,
omnes lectiones, conciones & scripta Theolo-
gica dextrè & prudenter referantur.

- I. De Deo & tribus personis
diuinitatis.
- II. De Creatione.
- III. De Lege Dei.
- IIII. De Peccato.
- V. De Remissione peccatorum
seu iusticia in Euangelio
promissa.
- VI. De bonis operibus.

B

De

- VII. De Sacramentis, Baptismo,
& Cœna Domini.
VIII. De Pœnitentia.
IX. De Ecclesia & cruce ac con-
solationibus Ecclesiæ.
X. De immortalitate, de resur-
rectione corporum, & ui-
ta æterna.

Quod est discrimen inter doctrinam
Christianam & religio-
nem Ethnicam seu Phi-
losophicam ?

Ethnici seu Philosophi faniores retinent
partem Legis diuinæ, seu præceptorum Deca-
logi, de virtutibus & de externis moribus erga
Deum, & erga homines honestè regendis. Sed
doctrinam Euangelij de Filio Dei, Domino
nostro Iesu Christo prorsus ignorant. Ide-
oque nec essentiam nec voluntatem Dei rectè
agnoscunt.

Christiani autem & Legem Dei integram
ac illustrem habent, & præterea nouerunt ac fi-
de amplectuntur Euangelion à vero Deo, cum
antea ignotum esset omnibus creaturis, patefa-
ctum, quod est doctrina de gratia Dei, de remis-
sione peccatorum, iustitia & vita æterna cre-
dentibus gratis propter filium Dei, Dominum
nostrum Iesum Christum, donanda.

PRI

PRIMVS LOCVS.

DE DEO.

Recita summam doctrinæ de Es-
sentia diuina, & de tribus per-
sonis diuinitatis.

Quid est Deus ?

DEVS est essentia spiritualis, intelli-
gens, æterna, verax, bona, iusta, mi-
sericors, casta, liberrima, immensæ
potentiæ & sapientiæ, alia à mun-
di corporibus. **P**A T E R æternus,
qui filium imaginem suam ab æterno genuit, &
FI L I V S imago Patris coæterna, & **S**P I R I -
TV S sanctus procedens à Patre & Filio, sicut
patet se diuinitas, quæ simul condidit ac ser-
uat cælum ac terram, & omnes creaturas, & in
genere humano colligit sibi Ecclesiam, ut ab ea
hæc vna & vera diuinitas, patefacta certis testi-
monijs, & per verbum traditum Prophetis &
Apostolis, agnoscat, inuocetur, & in vita æter-
na celebretur.

beneficentia.

+ insensens potis

*q' adsit oibz crea-
turis quoad reser-
uationem.*

Quot sunt personæ diuini-
tatis ?

Tres.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est Persona ?

B z

Per-

*ὄνεια .i. substantia seu
essentia.*

ἰσοκύβητος
Persona est substantia indiuidua, intelligens,
incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur tantum tres personę diuinitatis
agnoscendę & inuocandę sunt,
& non plures uel pauciores?

Quia Deus sic se patefecit in Baptismo Chri-
sti, & institutione Baptismi nostri, & alijs testi-
monijs.

Fundamentum autem totius doctrinę The-
ologicę est hæc sententia: Quod non aliter fit
de Dei essentia, & de uoluntate sentiendum aut
docendum, quàm sicut se Deus in suo uerbo per
Prophetas & Apostolos tradito, patefecit.

ἀλλή
Recita descriptiones & discrimina
trium personarum
diuinitatis.

*ὁ αἰὼν ἰσὺς
ὁ πατὴρ ἰσὺς*
PATER est prima persona diuinitatis, quę
ab æterno genuit filium coeternum, imaginem
suam, & vnã cum filio ac Spiritu sancto, omnes
res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIVS est secunda persona diuinitatis,
genita ab æterno à Patre, & est substantialis, &
integra imago æterni Patris, qui Filius postea
fuit intercessor inter Deum & primos homi-
nes lapsos, et constitutus mediator, assumpsit ex
virgine Maria humanam naturam, factus est
uictima pro nobis, & per eum ac propter eum
solum datur ab æterno Patre remissio peccato-
rum, iusticia & uita æterna.

SPI-

SPIRITVS SANCTVS est tertia persona diuinitatis, ab æterno procedens à Patre & Filio, & mittitur in corda credentium, ut lucem rectè agnoscentem Deum in eis accendat & ueros motus, amorem, vitam & læticiam acquiescentem in Deo & omnium uirium conformitatem cum ipso Deo, instauret.

Quod est discrimen inter nasci seu gigni & procedere ?

Nasci est à mente. Procedere à voluntate. Sicut enim mens humana cogitando format imaginem rei cogitatæ: Sic Pater æternus sese intuens ac cogitans gignit imaginem sui substantialem, quæ est Filius. Deinde sicut voluntas humana habet impetus, & cor gignit spiritus, qui spargunt affectuum flammæ, sic ex mutuo amore, quo se complectuntur Pater & Filius, procedit substantialis flatus qui incendium amoris Dei & cæterarum virtutum in nos perfert.

Quare filius Dei dicitur λόγος seu Verbum ?

Primum: Respectu æterni Patris. Quia est imago Patris, & cogitatione nascitur. Deinde, Respectu nostri. Quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij ex arcano sinu Patris prolatam, ut Iohan. i. dicitur: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

II. Quia conseruat ministerium huius sui uerbi, seu Euangelij.

III. Quia dicit in cordibus credentium consolationem Euangelij, qua eriguntur mentes sensu iræ Dei perterrefactæ.

IIII. Quia dicendo ostendit nobis æternum Patrem. Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare.

Quæ persona diuinitatis assumpsit humanam naturam ?

Secunda persona, uidelicet Filius Dei, assumpsit ex substantia uirginis Mariæ humanam naturam personali unione sibi copulauit, ita, ut sit una persona Iesus Christus noster mediator, redemptor, iustificator & saluator.

Cur necesse fuit in Christo mediatore nostro duas naturas, diuinam & humanam inter se unitas esse ?

Mediator est persona inter Deum irascentem peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, ut iusticiæ Dei satisfaciat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita & inuocantium gemitus & preces exaudiat.

Ex hac definitione sumi possunt hæ causæ.

Primum

Primū oportuit mediatorem & redempto-
rem esse hominem. Quia enim genus huma-
num peccauerat, ordo iusticiæ postulabat, vt ho-
mo pœnam persolueret.

Deinde oportuit esse Deum.

I. Vt esset $\lambdaύτρον$, seu precium æquiua-
lens.

II. Quia sola creatura non poterat sustine-
re iram Dei, & pœnam, nec vincere mortem, &
restituere vitam & iustitiam æternam.

III. Quia mediatorem oportet esse depre-
catorem ingredientem in Sancta sanctorum,
videntem pectus patris & corda inuocantium.

IIII. Quia naturæ diuinæ & Emanuelis est,
assiduè & ubiq; adesse Ecclesiæ, ubiq; gemitus
omnium aspicere, exaudire inuocantes, defen-
dere, seruare & restituere iustitiam & vitam
æternam.

Quis est usus doctrinæ de
tribus personis diui-
nitatis ?

Vt Deus rectè à nobis agnoscat & inuo-
cetur.

Quod est discrimen ueræ &
falsæ inuocationis ?

Discrimina illustria sumi possunt à causis
impulsiuis, ab obiectis, ab adiacentibus. Sed usi-
tatè recensentur hæc duo.

B 4

Prius

Prius sumptum ab essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi etiam si iactitant, se inuocare Deum conditorem cœli ac terræ, tamen à uero Deo aberrant, & sibi ipsi Idolum sculptunt, quod compellant. Vnicus enim est & solus conditor cœli ac terræ, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, quem ipsi vel prorsus ignorant, vel contumelia afficiunt. Iohan. 5. Qui non honorat filium, non honorat patrem.

Deinde de voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Euangelij & filium mediatorem aspernantur.

Vera autem inuocatio ad hunc unum Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi, patefactum, misso Filio, & dato Euangelio, directa est. Deinde certò statuit, se recipi & exaudiri propter Christum mediatorem.

SECUNDVS LOCVS.

DE CREATIONE.

Quid est Creatio ?

CREATIO est actio externa Dei, qua Deus volens omnes res alias visibiles & invisibiles ex nihilo fabricauit consilio suo, ut æternam

æternam Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscat & celebretur, & in qua in æternum habitet.

Creatio cuius personæ opus est ?

Omniū trium personarum, æterni Patris, Filij & Spiritus sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt et conseruant, ut dicitur Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritus oris eius omnis exercitus eorum. De filio dicitur Iohan. 1. Omnia per ipsum facta snt.

Quid est Prouidentia ?

PROVIDENTIA est actio mentis diuinæ, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit. Deinde gubernatio Dei, qua naturam uniuersam à se conditam sustentat & conseruat. Et præcipuè curat genus humanum, custodit ciuilem societatem, punit atrocias scelera atrocibus pœnis, & tandem iustos præmijs ornat.

Haftenus de Deo creatore, nunc de creaturis ad imaginem Dei conditis dicemus: Sunt autem creaturæ rationales, aliæ incorporeæ & inuisibiles, ut Angeli & animæ hominum. Aliæ corporeæ & visibiles, ut homines.

Quid est Angelus ?

ANGELVS bonus est substantia creata, spiritualis, condita à Deo ad imaginem ipsius,

B 5

hoc

hoc est, intelligens, uerax, iusta, & liberrima,
quæ non est pars alterius speciei, & est immor-
talis, confirmata à Deo, vt in iustitia donata
perseueret, & ordinata, vt canat, Gloria in ex-
celsis Deo, & sit ministra Ecclesiæ.

Quid est Anima rationalis ?

A N I M A hominis est substantia creata &
spiritualis, condita à Deo, ad imaginem ipsius,
id est, intelligens, verax, libera & iusta, quæ est
pars hominis, nec extinguitur cum à corpore
discessit, sed est immortalis, & donec in corpore
versatur, conuerti ad Deum potest adiuta à Deo,
& deficere à Deo sua ipsius voluntate.

Quid est Homo ?

H O M O est substantia creata à Deo, ha-
bens corpus & animam intelligentem, condi-
ta ad imaginem Dei, vt Deum agnoscat & ce-
lebrat.

Quid est imago Dei ?

I M A G O D E I ad quam homo conditus
est, erat similitudo omnium virium hominis
cum Archetypo seu ipso Deo, videlicet in men-
te vera & illustris noticia Dei, in voluntate, vera
obedientia, ardens dilectio Dei, & læticia in
Deo & in corde omnium affectuum confor-
mitas cum lege menti insita. Ephes. 4. Coloss. 3.
2. Corinth. 3.

TER

TERTIVS LOCVS.

DE LEGE.

Quid est Lex Dei ?

LEX DEI est doctrina, quam Deus in creatione hominibus indidit, & postea in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens quales nos esse oporteat, quæ facienda, quæ omittenda sint, promittens bona, sed cum conditione perfectæ obedientiæ, & denuncians iram Dei & æternas pœnas, omnibus non præstantibus perfectam obedientiam.

Summa autem Legis Dei sunt **DECEM** **PRAECEPTA**, vt à Prophetis, Christo & Apostolis explicata sunt.

Alia & illustrior definitio
Legis est.

LEX DEI est æterna & immota sapientia & regula iustitiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contumaciæ quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione, & postea sæpè repetita est, & declarata voce diuina, vt sciamus quòd sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas racionales, et postulans, vt omnes sint conformes ipsi, & damnans ac destru-

destruens omnes non conformes, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filium mediatorem.

Quid est Euangelion ?

E V A N G E L I O N est promissio de CHRISTO, seu doctrina non natura nota, sed ex arcano consilio diuinitatis per Filium prolata, in qua Deus immensa misericordia propter Christum filium suum GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam, Spiritum sanctum, & uitam æternam omnibus agentibus pœnitentiam, & fide hæc promissa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij est
hoc dictum Christi :

' Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Vel Rom. 3. Iustificamur gratis Dei gratia per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem nitentem sanguine eius &c.

Quod est discrimen Legis & Euangelij ?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum. Lex est natura nota, vtpote insita mentibus humanis in prima creatione, quæ
etiam

etiam post lapsum non prorsus extincta est.
Rom. 1. & 2.

Euangelion non est natura notum, sed à filio Dei reuelatum est. Iohan. 1. Ephes. 1. 3.
Rom. 16. Gen. 3.

Secundum. A promissionibus. Lex promittit iusticiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. Rom. 10. Qui fecerit hæc, viuet in eis.

Euangelion verò promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam GRATIS, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga legem, Rom. 3. 4. 10.

Tertium. Ab effectibus. Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantum accusat, monstrat & auget peccatum, & damnat omnes homines propter peccatum. Deut. 27. Maledictus omnis, &c. Rom. 3. 4. 5. 8. Galat. 3. 1. Corinth. 15. &c.

Euangelion verò est potentia Dei ad salutem omni credenti et gratis, propter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam. Rom. 1. 3.

HÆC doctrina de discrimine Legis & Euangelij, lumen est in uniuersa Ecclesiæ doctrina maxime necessarium ad ueram agnitionem Dei & beneficiorum Christi, ad ueram inuocationem Dei. ad fidem, ad ueros cultus Deo præstandos, ad ueram

ram consolationem animorum & eternam salutem. Et est uelut norma ac regula, omnes controversias de iustificatione & alijs grauissimis articulis, precipue gubernans ac dijudicans. Ideo diligentissime & in vis pectorum penetralibus hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij, infigenda est. Cui tantum tribuit Lutherus, ut scripserit eum perfectum Theologum esse, qui in docendo & in doloribus conscientie, Legem ab Euangelio accurate discernere possit.

Extracta sunt autem hæc discrimina ex dictis, quæ extant, Iohan. 1. Lex per Moysen data est, Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo uidit unquam, Filius, qui est in sine Patris, ipse narrauit.

Rom. 3. Nunc sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas. Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt &c. Lege totam illam partem capitij tertij.

Rom. 4. Si ex Lege est hereditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur, Ideo ex fide, Vt gratis, ut firma sit promissio &c.

Rom. 8. Cum impossibile esset Legi, iustificare, eò quòd non seruabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustitia Legis impleretur in nobis.

Rom.

u=
o=
4=
i=
o=
ta
m
o
=
Rom. 10. Moyses describit iusticiam Legis,
quod, qui fecerit eam homo, uicturus sit per eam.
Ceterum quæ ex fide est iusticia, Sic loquitur &c.

Galat. 3. Totum caput & præcipue hæc sen-
tentia, Si ex Lege est hæreditas, non iam est ex pro-
missione: atqui Abrahamæ per promissionem donauit
Deus. Quid igitur Lex &c.

Ephes. 3. Euangelion absconditum à sæculis in
Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per
quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Chri-
stum lucrifaciam, utq; reperiar in illo non habens
meam iustitiam ex Lege, sed eam, quæ per fidem est
Christi, &c.

Genes. 3. Semen mulieris conculcabit caput
serpentis.

Genes. 12. In semine tuo benedicentur omnes
gentes.

Huc conferatur caput tertium ad Galat. & di-
ctum Deut. 27. Maledictus omnis qui non perma-
net in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis.

Ieremi. 31. Ecce dies ueniet, dicit Dominus, &
feriam cum domo Israel foedus nouum &c. Confer
Epistolæ ad Ebræos cap. octauum & nonum &c.

Hæc testimonia, quæ recitauimus, fundamentum con-
tinent doctrinæ de discrimine Legis & Euangelij.
Ideo ab auditoribus diligentissime ediscenda sunt.

Nunc ad doctrinam de Lege Dei redeo.

Recita

Recita causas Legis diuinæ.

Causa efficiens est immediatè ipse Deus, qui hanc normam seu sapientiæ & iusticiæ omnium hominum mentibus in prima creatione in seuit, & postea voce sua in monte Syna & alibi illustrauit.

Materia in qua, est primum ipsa mens Dei, in qua perfectè lucet hæc sapientia & iusticia in lege expressa, cuius radij in mentes humanas postea deriuati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obedientia & dissimilitudo seu contumacia totius naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis diuinæ in Lege expressa, perfectè congruere debet.

Forma est æterna & immota norma iusticiæ in Deo, obligans omnes vel ad obedientiam perfectam, vel ad æternas pœnas.

Fines sunt.

Primus, Vt doceat, Quòd sit Deus, & qualis sit.

Secundus, Vt hominum natura cum hac norma congruat.

Tertius, Vt monstret, accuset & æternis pœnis damnet omne peccatum, nõ congruens cum hac norma.

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ propriissimè est noticia Legis diuinæ insita à Deo naturæ humanæ, ut Rom. 2. dicitur

dicitur: Opus legis scriptum in cordibus eorum. Et summa legis naturæ in Decalogo comprehensa est.

Quod est discrimen inter Legem Dei, seu Legem naturæ, & Leges humanas ?

Discrimina maximè illustria sunt hæc quatuor.

Leges humanæ seu positivæ Magistratum sunt mutabiles, & obligant tantum certos homines, quibus latæ sunt, vel ad externam obedientiam præstandam, vel ad pœnas corporales sustinendas.

Sed Lex Dei est æterna & immota & immutabilis, & obligat omnes Angelos & homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas.

Quot sunt partes Legis Mosaicæ ?

Tres sunt.

- I. Lex moralis & æterna, seu decalogus.
- II. Leges ceremoniales seu Ecclesiasticæ.
- III. Leges forenses seu iudiciales.

Cur Ceremoniæ & Leges forenses Moyli nunc abrogatæ sunt, cum tamen Decalogus perpetuò retineatur ?

C Tora

Tota Politia Moyfi propter hanc causam præcipue à Deo constituta est, vt esset certa sedes Ecclesiæ, & certus locus, in quo Christus iuxta promissiones exhiberetur: Et ceremoniæ ac forenses Leges ideo latæ sunt, vt continerent hanc Politiam, & à cæteris gentibus distinguerent, vsq; ad tempus exhibiti Christi. Postquam autem exhibitus est Christus, tota Politia concidit, & vnà cum Politia etiam Ceremoniæ & Leges forenses, quæ tantum propter ipsam Politiam institutæ fuerunt, extinctæ sunt.

Sed Lex moralis seu Decalogus est æterna & immutabilis norma sapientiæ & iustitiæ in ipso Deo, obligans omnes creaturas rationales, vel ad obedientiam, vel ad pœnam. Ideo nequaquam abolita est exhibitio Christo, vt Matth. 5. dicitur, Non veni soluere Legem, sed implere.

Implet autem Christus
Legem quatuor
modis:

Primùm. Habendo & præstando perfectam obedientiam pro sua persona.

Secundò. Persoluendo pœnam sufficientem, quam nos nostra inobedientia meriti eramus.

Tertiò. Docendo & illustrando verum & genuinum intellectum Legis,

Quartò

Quartò. Efficiendo in credentibus nouam obedientiam cum Lege congruentem per Spiritum sanctum.

Cùm Lex Moralis sit æterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc dicta, i. Timoth. i.

Iusto non est Lex posita,
Rom. 6. Non estis
sub Lege ?

Iustificati fide in Filium Dei liberati sunt etiam à Lege morali, quod ad maledictionem seu obligationem ad æternas pœnas attinet. Sed tamen manet æterna & immota obligatio ad obedientiam. Ideo enim Christus maledictionem Legis in se deriuauit, vt in natura humana obedientiam seu conformitatem cum Lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest, quid sit libertas Christiana, videlicet liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione Legis, à ceremonijs & Legibus forensibus Moyfi, & à ritibus Adiaphoris extra casum scandali.

Quæ sunt præcipuæ sententiæ
Legis Moralis ? seu, Quot
sunt præcepta Decalogi ?

Decem.

Recita.

C 2 PRI-

PRIMUM PRAECEPTUM.

Ego sum Dominus Deus tuus,
qui eduxi te de terra Aegypti,
Non habebis Deos alienos coram me, &c.

Quæ sunt uirtutes seu bona opera primi præcepti?

Omnes uirtutes oriuntur à cognitione, quia ignoti nulla cupido. Ideo & primum præceptum ab agnitione Dei orditur: Ego sum Dominus Deus tuus, & discernit Deum ab omnibus creaturis & commentitijs numinibus. Est autem hæc cognitio vel essentiae diuinæ, vel voluntatis patefactæ, aut in lege aut comminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cum legem Dei & comminationes cognoscimus, & uera assensione amplectimur, oritur timor Dei. Cum autem promissionem de Christo amplectimur, oritur fides seu fiducia acquiescens in Deo, & uiuificans corda, & pariens dilectionem erga Deum & erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio uirtutum primi præcepti, quas his duobus uocabulis, timoris Dei & fidei, Philippus in locis complectitur.

Vsita

Vsitatum est autem vna voce pietatis seu religionis omnes totius primæ tabulæ uirtutes comprehendi, sed ut illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singulæ appellationes, sæpè plures alias per Synechdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi præcepti. Ac studiosos hortor, ut sequentes uirtutum definitiones, velut normas & regulas omnium consiliorum & actionum sibi proponant.

- I. Vera noticia Dei.
- II. Timor Dei.
- III. Humilitas.
- IIII. Fides.
- V. Dilectio.
- VI. Spes.
- VII. Patientia.
- VIII. Perseuerantia.

I. VERA NOTICIA DEI est essentiam & voluntatem Dei in Lege & Euangelio patefactam, rectè agnoscere, iuxta uerbum per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, ut educationis populi Israel ex Aegypto, resuscitatione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnantis sunt, caligo & cæcitas mentis ignorantis Deum, omnes falsæ opiniones

nes de essentia & voluntate Dei, non congru-
entes cum verbo per Prophetas & Apostolos
tradito, videlicet Ethnicæ, Philosophicæ, Tur-
cicæ, Iudaicæ, omnes hæreses, corruptelæ Euan-
gelij, Blasphemix.

II. **TIMOR DEI** est expauescere conspe-
ctu iræ Dei aduersus peccatum, & metu iræ Dei
ac iudicij diuini vitare delicta, & se reuerenter
Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei om-
nia consilia & omnes actiones in vita spiritua-
li & ciuili gubernare.

Extrema sunt, Securitas seu esse sine cura,
sine timore, iræ & iudicij diuini, & superstitione
trepidans timore, vbi non est timor, vt Psalm.
14. dicitur.

III. Vicina virtus timoris Dei est **HUMI-
LITAS** seu ταπεινοφροσύνη, quæ est verè ti-
mere Deum & agnitione propriæ infirmitatis,
non appetere maiora vocatione, nec despiciere
alios. Sed fiducia auxilij diuini facere necessa-
ria vocationis officia, & scire nullius industri-
am felicem esse, nisi iuuante Deo. Est etiam in
pœnis præstare obedientiam, & non irasci Deo,
tanquam iniuste punienti.

Extrema sunt, Ficta seu simulata humilitas
& superbia.

IIII. **FIDES** est noticia omnium arti-
culorum doctrinæ Christianæ, & assensus, quo
ample-

amplectimur totam doctrinam à Deo nobis
traditam, et in hac promissionem gratuita re-
conciliationis, certò donandæ propter Chri-
stum mediatorem, et est fiducia acquiescens in
misericordia Dei propter Filium mediatorem
promissa.

Peccata pugnantiã cum fide
octo sunt:

- I. Dubitationes Epicureæ &
Academicæ de Deo, de
prouidentia & certitudi-
ne doctrine per Christum
& Apostolos traditæ.
- II. Diffidentia erga Deum.
- III. Dubitare de remissione pec-
catorum, an simus in gra-
tia Dei, an Deo placea-
mus.
- IIII. Desperatio.
- V. Confidentia seu præsumptio.
- VI. Fiducia humanorum auxili-
liorum.
- VII. Superstitio.
- VIII. Magia.

V. DILECTIO est, postquam vera fide
apprehensa est misericordia propter Christum
promissa

promissa, vicissim cor subijcere Deo, & seruare mandata Dei cum quadam laticia acquiescente in Deo. Vel, Dilectio est obedientia vniuersalis, iuxta totam legem, vt dicitur Rom. 13. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnancia sunt omnes prauæ inclinationes, odium Dei, stupor nostrorum peccatorum non sentiens ardentis flammæ dilectionis, denique omnium cæterarum virtutum extrema.

VI. SPES est certa expectatio vitæ æternæ iuxta promissionem in Euangelio expressam, & est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium Dei.

Extrema fidei & spei sunt desperatio & præsumptio.

VII. PATIENTIA est obedire Deo in tolerandis aduersis, ita ne faciamus aliquid contra mandatum Dei, sed fide agnoscamus eum nobis propitium esse, & speremus auxilium Dei, mitigationem & liberationem, & hac fide & spe dolorem leniamus.

Extrema sunt Impatientia & Hypocritica tolerantia cruciatuum spontè accersitorum, vt in flagelliferis, Eremitis & similibus.

VIII. PERSEVERANTIA est in vera agnitione Dei & fide in Christum constanter

ter et perpetuò vsq; ad extremum vitæ spiritum
permanere.

Extrema sunt defectio à fide & pertinacia
in opinionibus impijs, aut superstitionis cul-
tibus.

Extrema communia seu peccata pugnancia
cum tota prima tabula sunt.

Epicureus ac Cyclopicus contemptus Dei.

I D O L O L A T R I A, quæ est vel fingere,
hoc esse Deum, quod non est Deus, vel hono-
rem Deo propriè debitum tribuere cuicumque
rei, quæ non est Deus: Vel alligare Deum ad
aliquam rem, ad quam se ipse non alligauit suo
uerbo: vel eligere & instituere cultus sine ver-
bo ac mandato Dei, & confidere his cultibus,
quòd propter eos Deus nobis propitius sit &
benefaciat.

H Y P O C R I S I S, est simulatio pieta-
tis, iustitiæ & sanctitatis externæ, cum tamen
cor sit sine vero timore Dei, & sine fide, plenum
dubitationibus, prauis inclinationibus & affe-
ctibus, superbia, admiratione sui, &c.

S C A N D A L V M, est aut falsa doctrina,
aut malum exemplum, quod gloriæ Dei & sa-
luti aliorum hominum nocet, vel quia seducit
alios, vel quia deterret alios ab Euangelio, vel
quia præbet occasionem maledicendi Euange-
lio & Ecclesiæ, vel quia alios ad imitationem in-
uitat, vel quia ferit alia plura peccata.

C 5

Secun-

SECUNDVM PRAECEPTVM.

Non assumes nomen Domini
Dei tui inuanium.

Quæ sunt uirtutes seu bona ope-
ra secundi præcepti?

- I. Vera inuocatio Dei.
- II. Gratiarum actio.
- III. Vera prædicatio.
- IIII. Confessio.
- V. Iusiurandum.

I. **VERA** inuocatio Dei est motus cordis
& linguæ, quæ à vero Deo patefacto in pro-
missione Euangelij, & misso Filio, petit & ex-
pectat bona æterna et corporalia, et repugnans
dubitationi, certò statuit à Deo recipi & exau-
diri preces, iuxta ipsius promissiones propter
Christum mediatorem.

Extrema sunt, Omissio inuocationis, Et
omnes falsæ inuocationes Ethnicæ, Turcicæ,
Papisticæ, inuocatio hominum mortuorum.

II. **GRATIARVM** actio est mente &
voce confiteri, quòd bona spiritualia & corpo-
ralia

alia, non casu offerantur, nec nostra sapientia & viribus tantum parentur & conseruentur, sed quod Deus verè omnium beneficiorum autor sit, & propterea vero corde se ei subiicere & obedire, vt Deus gloria ornatur, & plures ad veram agnitionem & inuocationem Dei inuidentur.

Extrema sunt, ingratitude & simulata gratitudo, qualis est Pharisei, Lucæ 18.

III. **VERA** prædicatio est doctrinam à Deo traditam, Legem & Euangelion, vel in publico ministerio, vel alibi, pro suo loco & vocatione, rectè & purè docere, & corruptelas dextrè refutare.

Extrema sunt, Corruptelæ doctrinæ, Hæreses, negligentia in docendo, curiositas in tractandis materijs non necessarijs.

IIII. **CONFESSIO** est veram de Deo doctrinam constanter profiteri, nec abiicere eam propter terrores, odia, supplicia, vel gratiam potentum, propter hunc finem, ut Deo obtemperetur, & ne vera Dei noticia in terris extinguatur.

Extrema sunt, Defectio ab Euangelio & pertinacia in causis impijs.

V. **IUSIVRANDVM** est inuocatio veri Dei, qua citatur tanquam testis verax, & petitur, vt seuerè puniat mentientes,

Extre-

Extrema sunt, Pertinacia & superstitiosa ob-
seruatio impiorum iuramentorum.

TERTIUM PRAECEPTUM.

Memento ut diem Sabbati fan-
ctifices.

Præcipit conseruationem ministerij Euan-
gelij, Ad quam in docentibus necessaria virtus
est fidelitas in omnibus ministerij partibus obe-
undis.

In auditoribus, diligentia in audienda &
discenda doctrina & vsu Sacramentorum.

Reuerentia & obedientia erga ministros.

Aequitas tegens & condonans quasdam in-
firmitates ministrorum.

Collatio facultatum ad alendos docentes.

Quid est Ministerium Euangelij?

Ministerium Euangelij est mandatum di-
uinum docendi verbum Dei, Legem & Euan-
gelium, administrandi Sacramenta, annuncii-
andi remissionem peccatorum multis vel sin-
gulis, ordinandi Ecclesiae ministros, excommu-
nicandi

nicandi contumaces in manifestis flagitijs perseverantes, ac absolventi ac recipiendi agentes poenitentiam.

Quid sunt Scholæ ?

Scholæ sunt pars ministerij Evangelici, & sunt cœtus docentium ac discipulorum diuinitus instituti, vt sint seminaria Ecclesiæ, & doceant ac discant veram de Deo doctrinam & literas, linguas & artes, ad explicationem doctrinæ cœlestis, & ad conseruationem Reipublicæ & vitæ communis ac priuatæ necessarias.

Cùm præcepta Decalogi sint æterna & immota, cur Lex de obseruatione Sabbati à Christianis abrogata est ?

Lex de Sabbato partim moralis est, quod ad genus, hoc est, ad conseruationem publici ministerij attinet: partim ceremonialis, scilicet, quatenus ritum septimi dici præcipit, qui unâ cum cæteris ceremonijs Mosaicis abrogatus est.

Quid de Ceremonijs in Ecclesia institutis sentiendum est ?

Ceremo-

Ceremoniæ aut sunt :

Diuina seu à Deo
mandata in

Veteri Testamento, Leuítico. Sacra-
uitica, hæc menta, quæ
erant neruorum fines in-
publicorum fratrum
congressuum.
um, & Typi
beneficiorum
Christi

Humana auctoritate
instituta. Hæ obser-
uanda sunt propter
disciplinam & bonum
ordinem. Et nequa-
quam assuenda est opi-
nio, quod mercan-
tur remissionem pec-
catorum, aut sint cul-
tus Dei per sese, aut
sint opera meliora &
magis placentia Deo
quàm ea quæ Deca-
logus præcipit, aut
quod sint necessaria
ad salutem.

QVARTVM
PRAECEPTVM

Honora Patrem & Matrem.

Quæ sunt uirtutes seu bona opera
quarti præcepti ?

I. PIER

I. **PIETAS** seu **PHILOSTORGIA**
est virtus, quæ parentibus & liberis & cæteris
sanguine iunctis tribuit conuenientem hono-
rem & debita officia.

Peccata pugnancia cum pietate sunt, Astor-
gia, indulgentia & impietas.

II. **IUSTITIA** vniuersalis, est obedi-
entia erga omnes **Leges** & **Magistratus** in socie-
tate **Politica**, quæ honestis legibus tegitur.

Quid est Politia ?

POLITIA est legitima ordinatio certi
coetus hominum honestis legibus cum norma
legis naturæ congruentibus consocietati, in
quo per certos **Magistratus** legibus ordinatos,
iuxta certas leges retinetur disciplina & pax,
propter hunc finem principalem, vt in pace
ciues sint quàm beatissimi & quàm maximè
inter se amici, hoc est, Vt doceri homines de
Deo, & educari ac institui soboles, honestè re-
gi disciplina, & colligi Deo æterna Ecclesia
possit.

Quid est Magistratus ?

MAGISTRATVS est gubernator Dei
ordinatione constitutus, vt sit nutricius Ec-
clesiæ Dei & Scholarum, & sit custos disciplinæ
ac pacis, iuxta leges naturæ & congruentes
leges,

leges, & fit executor legum puniens pœnis corporalibus contumaces, & defendens contra iniustam violentiam obedientes.

Extrema iusticiæ sunt, Inobedientia seu contumacia, seu contemptus superiorum Magistratum & Legum, seditio & superstitiosa observatio quarumlibet legum.

III. IUSTICIA distributiva est, quæ proportionem Geometricam discernit gradus personarum & officiorum in vita, & singulis convenientem locum & honorem, & conveniens munus attribuit.

Extrema sunt, Confusio graduum, Tyrannis.

IIII. REVERENTIA est virtus, quæ tribuimus alijs suum locum, et dona Dei in alijs agnoscimus & magnificimus, & agnoscentes nostram infirmitatem nos eis subiicimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt, Superbia & assentatio.

V. GRATITUDO est iusticia, quæ bene meritis debitam gratiam cum animi benevolentia, tum alijs officijs reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo & simulatio gratitudinis, quæ fit verbis inanibus.

SEDV.

VI. **SEDVLITAS** est iusticia suos cuiq;
labores attribuens, & inclinans voluntatem, ut
diligenter, fideliter & constanter, propter De-
um & communem salutem, faciat labores voca-
tioni conuenientes.

Extrema sunt, Ignauia & πολυπραγμο-
σύν seu curiositas.

VII. **GRAVITAS** est virtus, quæ neces-
saria vocationis officia facit constanter, hoc est,
eodem modo & omnes actiones & gestus re-
git, vt congruant personis, locis, temporibus,
& alijs circumstantijs.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas.

VIII. **MODESTIA** est virtus, quæ fre-
nat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone,
aut in actionibus supra nostras vires, nos effe-
ramus, nec extra vocationem aliquid suscipia-
mus, nec despiciamus alios. Sed in timore Dei
& fide diligenter faciamus officia vocationis,
& necessaria constanter, id est, eodem modo,
iuxta rectam rationem faciamus, & in gestibus
non discedamus à natura, personarum ac loco-
rum ordine.

Extrema sunt, Arrogantia, Iactantia, Am-
bitio, Inciuilitas morum, Scurrilitas in gestu &
vestitu, Obscœnitas & Impudentia.

D

Quintum

QVINTVM PRAECEPTVM.

Non occides.

Quæ sunt uirtutes seu bona opera,
Quinti præcepti?

I.	Iustitia particularis.
II.	Iustitia puniens scelera.
III.	Fortitudo Bellica.
IIII.	Fortitudo Togata.
V.	Patientia Philosophica.
VI.	Manfuetudo.
VII.	ΕΠΟΙΕΙΝΕΙΑ.
VIII.	Misericordia.
IX.	Candor.
X.	Amicitia.
XI.	Fidelitas.
XII.	Studium Concordiæ.
XIII.	Humanitas.
XIIII.	Nemesis.

I. IUSTITIA particularis est virtus,
quæ nullius corpori, famæ, vel bonis nocet, vi
aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & seruat
æqualitatem,

Peccata

Peccata opposita sunt, Iniuria, quæ est uel vi, vel desertione, vel fraude, alterius corpus, famam, vel bona lædere, sine iusta causa.

Petulantia, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet alijs damnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

Nequitia est affectata leuitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidinibus coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est summum ius seu calumniosum.

II. IUSTITIA distributiua in Magistratibus afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & Indulgentia.

III. FORTITUDO est virtus, propugnatrix iustitiæ, suscipiens pericula & labores, pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugium, liberorum &c. Et non abiiciens animum in rebus aduersis, nec efferens animum in rebus secundis.

Extrema sunt, Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recta ratione.

IIII. FORTITUDO Togata, est constantia animi perseuerantis in proposito honesto rectè suscepto, iuxta vocationem, & tolerantis iniuriam propter honestam causam, & excelsio animo despicientis voluptates, honores, corruptelas, opes, obrectationem, inuidiam virtutis causa, ita uidelicet, vt propter hæc impedimenta propositum honestum non abijciat.

Extrema sunt, Mollities animi, iniusta per-
tinacia & Stoica morositas.

V. Vicina virtus est **P A T I E N T I A** Phi-
losophica, quæ obedit rationi in tolerandis ini-
urijs, & omnibus rebus aduersis, & modera-
tur dolorem, ne opprimat naturam, & ne im-
pellat, ut contra Iustitiam, Constantiam, Mode-
stiam, vel alias virtutes faciat.

Extrema sunt, Impatientia & Stupor.

VI. **M A N S V E T V D O** est virtus, quæ
moderatur iracundiam, & vindictæ cupidita-
tem, remittit offensiones, & condonat etiam
veras iniurias, publicæ concordie causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium & Lentitas.

VII. Vicina & ferè prorsus eadem virtus
est **E P I E I K E I A** seu **A E Q V I T A S**, quæ in
persequendis iniurijs remittit aliquid de sum-
mo iure, & tolerat in alijs multas infirmita-
tes, vt morositatem, iracundiam, segnitiam,
πολυπραγμοσύνη, auiditatem gloriæ &c.
publicæ concordie causa & ambiguè facta non
calumniosè in deteriore partem rapit.

VIII. Vicina priori **M I S E R I C O R-
D I A** est virtus, quæ dolore afficitur in aliena
calamitate, præsertim bonorum vel seducto-
rum hominum, & probabili ratione lenit pæ-
nas, & opitulatur miseris: Vel propter iustiti-
am,

am, vt cum seuitur erga innocentes: Vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo iure, vt Deus miseretur generis humani: Vel quia nobis quoque in communi sorte aliorum misericordia opus est.

Extrema sunt, Crudelitas vel ἀσπογγία, non affici sensu alienæ calamitatis ἐπιχαιρέκακία, Indulgentia non punire, cum est puniendum, aut non est ignoscendum.

IX. CANDOR est virtus, volens bonis benè esse, & lætans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem.

Extrema sunt, Malevolentia, Suspicasitas, Linior & stulta crudelitas.

X. AMICITIA est virtus, pro vera benevolentia reddens veram benevolentiam, & pariens mutuam communicationem officiorum & rerum liberam, virtutis causa.

Extrema sunt, Inimicitia, Odium, Simulatio benevolentia.

XI. FIDELITAS est constantia voluntatis in vera benevolentia, & omnibus officijs amicitia debitis.

Extrema sunt, Perfidia & Assentatio.

XII. **STVDIVM** Concordiæ seu φυλακισυχία
est virtus, quæ humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur concordiam, & cauet, ne pugnet de vlla re non valde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiæ & Reipub. turberetur.

Extrema sunt, *αἰλονείκεια*, & Lentitas.

XIII. **HVMANITAS** est copulatio iustitiæ cum virtutibus mitioribus & suavioribus, cum comitate, mansuetudine, *ἐπιείκεια* affabilitate &c.

Extrema sunt, Morositas non ostendens vllam significationem benevolentiae erga alios. & Leuitas.

XIIII. **NEMESIS** vel **ZELVS** est indignatio aduersus turpitudinem, seu iustus dolor, propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi ac puniendi illud.

SEXTVM PRAECEPTVM.

Non mœchaberis.

Quæ sunt uirtutes Sexti
præcepti ?

I. Castitas

- I. Castitas.
 II. Verecundia.
 III. Temperantia.

I. CASTITAS seu PVDICITIA est vel in cœlibe vita, sine incendijs libidinum, & sine vlla commixtione, aut alio seminis abusu viuere: Vel in coniugio seruare ordinem mirando Dei consilio institutum.

Est autem CONIUGIVM legitima & indissolubilis coniunctio vnus maris & vnus feminæ, instituta diuinitus, vt agnoscamus Deum se mentem castam, & ei in castitate seruamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt, Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, Vagæ libidines & scortationes, Adulteria, Diuortia vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata Castitas.

II. VERECUNDIA seu PVDOR est virtus, quæ veretur veram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicij diuini & propriæ conscientiæ, & aliorum rectè iudicantium, coërcet omnes cupiditates, & vitat delicta, & gestus animorum ac corporum ea regit, ut conueniant ordini naturæ, personarum & locorum.

Extrema sunt, IMPVDENTIA, quæ est
contemnere DEI, & omnium hominum iudi-
cia, & sine respectu iudicij conscientiæ propriæ,
& aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus
frenos laxare.

Stupor $\delta\upsilon\sigma\omega\pi\acute{\iota}\alpha$, nimia uerecundia.

Lasciuia, quæ est pronitas ad uarios ludos &
uarias uoluptates, sine cupiditate nocendi.

Proteruitas est pronitas ad prauas uolupta-
tes, & ad contumelias faciendas.

III. TEMPERANTIA est uirtus, quæ
moderatur appetitiones cibi & potus, ita ut iec-
precationem, nec somnum impediunt.

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas, & nimia
abstinentia.

SEPTIMVM PRAECEPTVM.

Non furtum facies.

Quæ sunt uirtutes seu bona opera
septimi Præcepti?

- I. Iusta possessio, & bonus usus
propriarum rerum.
- II. Iusti-

- II. Iustitia commutativa.
- III. Beneficentia seu Liberalitas.
- III. Hospitalitas.
- V. Frugalitas seu Parsimonia.
- VI. Ἀυτάρκεια.

I. IVSTA possessio et bonus usus propriarum facultatum, est virtus, quæ in timore Dei & fide ac bona conscientia, tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis rationibus augere, & ad usus à Deo ordinatos, conferre.

Pugnantia sunt, Omnia iniusta aucupia opum, Superstitiosa collatio facultatum in commune, Avaritia &c.

II. IVSTICIA Commutativa est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum servat æqualitatem Arithmeticam.

Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus, & omnia furta.

III. BENEFICENTIA seu LIBERALITAS est virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione civili, sed naturali seu diuina, vbi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

D 5

IIII. Ho

IIII. HOSPITALITAS est virtus uicina Beneficentiæ, quæ Peregrinos & Hospites, ac præcipuè propter ueræ doctrinæ professionem exulantes, uera beneuolentia, & omnibus officijs hospitalibus, complectimur.

V. PARSIMONIA est virtus, quæ res proprias custodit, utiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen ubi ratio postulat, expendit, quantum opus est.

Extrema sunt, Auaritia, Sordes, & Profusio.

VI. ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ est uirtus, uicina Parsimoniæ, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatem, & alia incommoda, nec adpetit aliena bona, nec frangitur inopia, ut contra pietatem Deo debitam, uel alias uirtutes faciat.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

Quæ sunt uirtutes seu bona opera octauæ Præcepti ?

- I.** Veritas.
- II.** Simplicitas.
- III.** Constantia.
- IIII.** Docilitas.
- V.** Taciturnitas.
- VI.** Eloquentia.

Comi-

VII. Comitas.

VIII. Urbanitas.

I. VERITAS est virtus, quæ inclinatur voluntatem, ut veras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt, congruentes in doctrina de Deo & alijs artibus amemus, & vera, recta, explicare, & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus infidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt.

1. Doctrina de Deo, natura rerum, moribus &c.
2. Iudicia, videlicet, Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententiæ Iudicum.
3. Pacta seu promissiones omnes in fœderibus & contractibus, emptionibus, venditionibus.
4. Consilia in gubernatione & priuata uita.
5. Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine seu laudes & vituperationes.
6. Significatio nostræ voluntatis erga alios in sermonibus, gestibus &c.

Peccata pugnantia cum Veritate sunt omnia Mendacia, id est, omnes opiniones, sermones, et gestus non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes vel ipsi mendaci, vel alijs, & tota Sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus tuetur.

I. Hæreses, & studium discendi, docendi aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis,

2. Ca

2. Calumniæ forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs Iudicum.

3. Perfidia in non seruandis promissis & fœderibus, ac amicitijs, periuria, & fraudes in contractibus.

4. Perfidia & Ironiæ in dandis consilijs.

5. Obtrectatio, Maledicentia, Vanitas, Inconstantia.

6. Omnis Hypocrisis, seu simulatio in moribus & gestibus.

II. SIMPLICITAS, est perspicua & aperta veritas, sine inuolucris & ambagibus, Seu est uera, recta, & explicata in artibus, & in communi uita propriè & perspicuè dicere & facere.

Extrema sunt, Duplicitas fuci, Ambages in doctrina & moribus, Et simulatione simplicitatis alteri insidiari & nocere.

III. CONSTANTIA, est perseuerantia in ueritate.

Extrema sunt, Leuitas & Pertinacia.

IIII. DOCILITAS, est uirtus, quæ flectit animos, ne arroganter de se sentiant, sed ut alios audiant, discant, & ueris sententijs assentiantur.

Extrema sunt, Pertinacia & Academica ἐποχή, seu Leuitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem ueritatis, perueniens.

V. Ta

V. **TACITURNITAS**, moderatus usus
linguæ.

Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & Dis-
simulatio eorum, qui tacent, tunc quoque, cum
mandatum Dei præcipit confessionem.

VI. **ELOQUENTIA** est uirtus, quæ men-
tem & linguam regit, ut Deo grata, & homini-
bus salutaria, perspicuè & ornatè dicat.

Extrema sunt, Infantia, Loquacitas, & om-
nes abusus eloquentiæ.

VII. **COMITAS** seu **AFFABILITAS**
est uirtus inclinans nos, ut in loquendo, in
audiendo, in respondendo & officijs præstan-
dis, in vultu & gestibus, quadam suauitate bene-
uolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas fastidi-
osè audiens alios, duriter respondens, & diffi-
cilter officia præstans, nec ullam suauitatis &
beneuolentiæ significationem erga alium osten-
dens.

VIII. **VRBANITAS** est ornamentum
veritatis, qua iocosè vel figuratè, vel falsè dictis
tempestiuè & honestè alij admonentur, aut le-
niuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt, Scurrilitas, quæ iocos ob-
scenos & contumeliosos spargit, & gestu, vel
mordaci dicto, petulanter reprehendit, & Sto-
liditas ac Insulsitas.

Nonum

NONVM ET DECIMUM PRAECEPTVM.

Non concupisces &c.

In IX. & X. praepcepto praecipitur rectitudo omnium virium hominis, congruens ad normam legis, vel conformitas cum lege Dei, seu congruentia, seu conuenientia, seu similitudo totius naturae humanae, hoc est, mentis, voluntatis, cordis, omnium virium & membrorum externorum, quae cum norma mentis diuinae in Lege expressae perfecte congruere debebant. In summa, Est iustitia originalis seu imago Dei, ad quam homo conditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. praepcepto est CONCVPISCENTIA, quae est ATAXIA seu corruptio omnium virium hominis, videlicet in mente caecitas, caligo & dubitationes de Deo. In voluntate & corde auersio à Deo, & vacuitas timoris Dei, dilectionis, inuocationis, fidei. Item prauae inclinationes, inordinatae appetitiones, & flammæ viciosorum affectuum.

Qui sunt usus Legis
Diuinæ?

I. Legis

I. Legis noticia est testimonium, quòd ue-
rè sit Deus.

II. Docet qualis sit Deus, videlicet, iustus,
verax, beneficus, castus, qualem Lex describit.

III. Docet ad quid condita sit natura hu-
mana, videlicet, vt Deum agnoscat, & ei iuxta
Legem obediat.

IIII. Ostendit peccatum, & est perpetuum
iudicium Dei, accusans & damnans omnes ho-
mines, qui non confugiunt ad Christum Me-
diatorem.

V. Est regula bonorum operum, in qui-
bus renati suam obedientiam erga Deum exer-
cere debent.

VI. Est norma vitæ hominum etiam rena-
torum, vt mores honesta disciplina regant.

Propter quas causas necesse est
præstare externam disci-
plinam ?

Propter quinque causas.

I. Mandatum Dei, cui necesse est obedire.

II. Vt vitentur pœnæ.

III. Vt societas ciuilis conseruetur & tran-
quilla sit.

IIII. Vt

IIII. Vt nostro exemplo alios ad virtutem
inuitemus.

V. Quia est pædagogia in Christum, hoc
est, homines non possunt doceri de
Deo, nec Christus est in ijs efficax,
qui violant disciplinam, seu qui per
seuerant in delictis contra consci-
entiam.

DE PROMIS- SIONIBVS ET COM- MINATIONIBVS ADDI- TIS DECALOGO.

In singulis Decalogi præceptis, prodest
has quinque quæstiones ordine considerari.
1. Quæ virtutes flagitentur. 2. Quomodo
fieri possint. 3. Quæ peccata prohibeantur.
4. Quæ promissiones additæ virtutibus.
5. Comminationes pœnarum, quæ certissi-
mè peccata comitantur.

Etsi autem non sunt additæ singulis præ-
ceptis, promissiones & comminationes, in ipso
Decalogo, tamen summa comprehensa est in
hac concione addita primo præcepto: Ego
sum Dominus, Deus tuus, fortis, Zelotes, visi-
tans iniquitatem patrum, in filios, in tertiam &
quartam

quartam generationem eorum, qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Item Leuit. 18. Qui fecerit hæc, viuet in eis. Rom. 10. Galat. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis.

His adduntur promissiones præmiorum & comminationes pœnarum, de uirtutibus, & vicijs singulorum præceptorum traditæ, quarum pleræque in Prouerbijs Salomonis & Ecclesiastico collectæ sunt, & passim in Prophetarum concionibus, de bonorum operum præmijs, & peccatorum pœnis repetuntur.

Vt autem rectè intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex commonefactiones in conspectu habere, quas nunc breuissimè recitabo.

PRIMO. Cùm Deus sit verax, certissimum est comminationes ipsius non inania terriculamenta esse, nec promissiones inanem sonitum esse, & ideo propositas, vt quoquo modo stultos demulceant. Firmissimè igitur statuamus, etiamsi sæpè euentus nobis non videntur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

SECUNDO: Accuratissimis limitibus discernenda sunt genera promissionum. Promissio

E

missio

missio Euangelij propria, remissionem peccatorum, imputationem iustitiæ, Spiritum sanctum & vitam æternam omnibus credentibus GRATIS propter Christum promittit, non propter vllum nostrum meritum vel obedientiam.

Promissiones verò Legales, nequaquam gratis offerunt remissionem peccatorum, & vitam æternam, & alia præmia spiritualia & corporalia, sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquam causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, vt dicitur, Qui fecerit hæc viuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

TERTIO: Cùm autem nemo præstet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat, quarunt anxie mentes, quomodo amplissimæ promissiones præmiorum singulis virtutibus additæ, nobis ratæ fiant, & quomodo pœnæ vitari possint? Ad hanc quæstionem respondet Paulus 2. Cor. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, Id est, ratæ ac firmæ, hoc est, uerè & certò dantur propter Christum. Item, Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum Lege Dei, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & æterna ornatur. Vt 1. Timoth. 4. dicitur. Pietas habet promissiones præsentis & futuræ uitæ. Item Matthi. 5. Merces uestra est copiosa in cœlis.

Dantur autem præmia, in promissionibus
oblata

oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Euangelio præscribit. Marci 10. Recipient centuplum in hac vita, Sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam æternam, hoc est, præcipua præmia & præcipuæ pœnæ differuntur in vitam æternam.

Q V A R T O: Discernendæ sunt promissiones in Euangelio traditæ.

Prima, summo, & maximè necessaria est promissio gratiæ et reconciliationis ac vitæ æternæ, seu bonorum spiritualium & æternorum, quæ Deus propter Christum certò & nominatim, & sine vlla conditione & exceptione promittit se daturum esse. Hæc præcipua Euangelij promissio semper rata & firma est credenti etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, vt Iob 13. dicitur. Etiam si occiderit me, sperabo in eum. Item, Ideo ex fide gratis, vt firma sit promissio.

Aliæ sunt Promissiones rerum Corporalium necessariorum ad huius vitæ mortalis conseruationem, vt uitæ, bonæ valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationes ex periculis, bello, peste, fœcunditatis agrorum & similibus, quæ panis quotidiani appellatione continentur. Has quotidie tradidit Deus propter sex causas.

1. Vt agnoscamus Deum autorem & conseruatorem esse etiam huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantum diligentiâ acquiri. Sed verè à Deo dari.
2. Vt Ecclesia in hac vita conseruetur.
3. Vt fides & inuocatio in petitione, & expectatione corporalium bonorum, exercentur.

E 2

4. Vt

4. Vt commonefaciant nos de Christo, & promissione bonorum spiritualium.

5. Vt gratitudinem nostram quotidie in usu bonorum corporalium declaremus.

6. Vt bona corporalia sint adminicula nostrae vocationis, & instrumenta beneficentiae & aliarum virtutum.

QVINTO: Promissionibus bonorum corporalium, etsi vniuersaliter credendum est: tamen semper haec quatuor exceptiones addenda sunt.

I. Pœnae impiorum.

II. Castigationis piorum seu crucis, qua Deus certo consilio Ecclesiam in hac vita premit, ac causæ XII. postea recitabuntur.

III. Non præscribendus est Deo modus & tempus, quo promissa bona exhibere debeat. Vult enim Deus nos fide in Christum ab ipso pendere, & liberationem ex periculis & aliis bonis expectare, non vult nos nostris opinionibus regi, vt Esai. 30. In silentio & spe. Item, Expecta Dominum. Item, Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te tolluntur. Ex his dictis maximis salutaris regula vitæ extruitur, Videlicet, Quòd necessaria vocationis officia diuinitus mandata fideliter facienda sint, & tranquillo animo expectandi euentus salutare, etiamsi à ratione humana prospici non possunt.

IIII. Non sunt rapiendæ promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina,
Vt

Vt filij Ephraim 1. Paral. 7. inuadentes terram
promissam sine vocatione interficiuntur.

SEXTO: Comminationes & pœnæ, quæ
immutabili ordine peccata comitantur, sancitæ
sunt à Deo, propter sex causas.

I. Iustitia Dei, cuius norma æterna & im-
mota est punire et destruere ac delere sceleratos.

II. Vt in pœnis conspiciamus discrimen
virtutum & viciorum, & agnoscamus Deum
bonum, iustum, & virtutis amantem esse.

III. Vt hæ breues pœnæ corporales sint
commonefactiones de æternis pœnis.

IIII. Vt pœnæ nos impellant ad pœnitenti-
am, ad vitanda peccata, & emendationem vitæ.

V. Vt tranquillitas publica conseruetur.

VI. Vt exemplis horribilium pœnarum
deteriti, alij vitent delicta, quibus pœnæ attra-
huntur.

Omnibus autem comminationibus pœna-
rum addit Deus conditionem pœnitentiæ, qua
semper vel liberatio, vel mitigatio calamitatum
impetratur, Vt Ierem. 18. dicitur. Si pœniten-
tiam egerit gens illa à malitia sua, contra quam
loquor: agam & ego pœnitentiam super ma-
lo, quod cogitavi, vt facerem ei. Sed de tota hac
materia in Locis de peccato, de pœnitentia, de
calamitatibus, & alibi copiosior explicatio pro-
poni solet.

QVARTVS LOCVS.

DE PECCATO.

Quid est Peccatum ?

PECCATVM est quicquid non congruit cum norma Legis diuinæ, i. Iohan. i. *ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία.* Vel:

PECCATVM est defectus, vel inclinatio, vel actio, pugnans cum Lege Dei, promerens iram Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium Mediatorem.

Quæ est causa efficiens peccati ?

Toto pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum: Sed primi peccati causa fuit libera voluntas Diaboli & primorum Parentum, qui liberè & sua spontè auerterunt se à Deo, & sapientiam, iustitiam & libertatem voluntatis in creatione ipsis insitam, sibi & toti posteritati amiserunt.

Externorum autem peccatorum tres sunt causæ:

i. Erro-

I. Errores, seu cœcitas & caligo mentis
humanæ, quæ lapsum primorum parentum se-
quuta est.

II. Prauæ cupiditates:

III. Incitatio Diaboli.

Materia in qua, est Mens & Voluntas, Cor,
& potentiæ obtemperantes, & omnia mem-
bra externa.

Forma est Reatus, hoc est, obligatio per-
sonæ, ad iram Dei & æternam damnationem.

Fines sunt:

1. Ira Dei.
2. Aeterna damnatio.
3. Mors corporis.
4. Omnes calamitates generis humani.
5. Tyrannis Diaboli.
6. Concupiscentia, quæ simul est peccatum &
pœna peccati.

Quæ sunt species peccati?

PECCATVM ORIGINIS est in om-
nibus hominibus natis ex virili semine, amif-
sio lucis in mente, & auersio voluntatis à Deo,
& contumacia cordis, contra Legem Dei, no-
biscum nascens, & sequuta lapsum Adæ. Pro-
pter quam corruptionem naturæ, homines rei
sunt iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi fuerit
facta remissio propter filium Dei Mediatorem.

PECCATVM ACTVALE est actio
interior vel exterior, pugnans cum Lege Dei.

Dic alteram diuisionem Peccati.

V E N I A L E Peccatum est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnans cum Lege Dei, in renato, cui retinenti fidem, & repugnanti prauis affectibus spiritu, reatus remittitur.

M O R T A L E Peccatum est in non renato quodcunq; peccatum, sed in lapsu, qui antea fuit renatus, est delictum contra conscientiam, propter quod homo amittit gratiam, & Spiritum sanctum, & fit reus iræ Dei & æternæ pœnæ, nisi rursus ad Deum conuertatur.

Peccatum contra conscientiam est, quod fit à sciente & volente.

Peccatum in Spiritum sanctum est, vel veritatem agnitam perulenter et perseueranter oppugnare: Vel opera, quæ certò apparet Spiritu Dei facta esse odio Pharisæico tribuere Beelzebub, et dicere Diaboli opera esse: Vel desperare, hoc est, adimere Deo laudem misericordiæ seu gratiæ exuberantis supra peccatum.

Sed nos quantacunq; sint nostra peccata, sciamus mandatum Dei esse, vt credamus omnia peccata nobis remitti, et promissionem gratiæ vniuersalem ac gratuitam esse, Vt dicitur Matt. **IX.** Venite ad me omnes.

Rom 5. Gratia exuberat supra peccatum.

Iohan. 3. Omnis qui credit in Filium, habet vitam æternam.

QVIN.

QVINTVS LOCVS.

DE REMISSIONE PECCATORVM SEV IUSTI- TIA IN EVANGELIO PROMISSA.

Quomodo consequitur homo re-
missionem peccatorum & iu-
stitiam coram Deo ?

SOLA fide in Filium Dei Iesum Christum,
hoc est, GRATIS, non propter propria
opera aut merita, sed tantum propter vnicum
Mediatorem, Iesum Christum, qui pro nobis
victima et propiciator factus est, consequitur
homo remissionem peccatorum, Spiritum san-
ctum, et fit iustus, hoc est, Deo placens et ac-
ceptus, propter Christum iustitia imputata, et
fit haeres vitae aeternae, cum certo credit haec bo-
na sibi à Deo propter filium donari.

Quod est discrimen inter Iustiti-
am Legis & Euangelij ?

E

Lex

Lex promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam : Sed simul flagitat perfectam obedientiam, tanquam causam.

Ideo iustitia Legis est, vel perfecta omnium virium obedientia erga totam Legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit. Vel est qualiscunq; obedientia externorum membrorum, præitans externa opera, quæ Lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit Legi Dei.

Euangelium verò GRATIS promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem : Sed propter solum Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, quem sola fide amplectimur.

Quid igitur est iustitia Euangelij, seu iustitia Christiana, seu Iustificatio hominis coram Deo ?

IUSTITIA CHRISTIANA est remissio peccatorum & imputatio iustitiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter ullas virtutes & opera : Sed propter solum Christum Mediatorem sola fide apprehensum, cum qua coniuncta est, donatio seu inhabitatio Spiritus sancti, & renouatio naturæ, ac inchoatio nouarum virtutum, quæ in persona iusta, hoc est, fide reconciliata, Deo placent propter Christum,

Quid

Quid est Fides iustificans ?

Fides est noticia personæ ac beneficiorum Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ : assensus, quo amplectimur totam doctrinam, et in hac promissionem gratuitæ reconciliationis seu imputationis iustitiæ, propter Christum donandæ : et fiducia in Christo mediatore iuxta promissionem acquiescens, et certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi et exaudiri, propter solum Christum GRATIS, non propter propriam dignitatem.

Quomodo intelligenda est hæc propositio, Sola Fide sumus iusti ?

Correlatiuè intelligenda est, Videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iustitiam et vitam æternam GRATIS, non propter nostra merita.

Ideo autem hac forma verborum (Fide iustificamur) utitur scriptura, ut vtrumq; doceat.

I. Quæ sit causa seu meritum Iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi. Videlicet, quòd per et propter solum Christum doneatur nobis remissio peccatorum, iustitia et vita æterna.

II. De

II. Deinde quomodo nobis applicari et ad nos transferri debeant. Videlicet, Sola fide amplectente promissionem et in Christo acquiescente.

Quid excludunt hæ particulæ, Sola Fide, Gratis, sine Lege, sine operibus Legis ?

Non excludunt meritum Christi, nec nostram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adsint, sed adimunt ceteris virtutibus seu operibus meritum seu causam remissionis peccatorum, seu iustificationis, & transferunt causam in solum Christum Mediatorem fide apprehensum.

Propter quas causas necesse est retineri particulas exclusivas, Sola Fide, Gratis, sine operibus Legis ?

Propter quinque causas :

I. Quia non est aliud medium, quo promissionem gratiæ & Christum agnoscere & apprehendere possumus, nisi sola fides.

II. Ut Christo debitus & proprius honos tribuatur, videlicet, Quod ipsius obedientia
sola

sola sit meritum remissionis peccatorum, iustitiæ & vitæ æternæ nobis donandæ, & quòd nostra opera non sint meritum, propter quod recipiamur.

III. Ut conscientia habeant certam & firmam consolationem, nititur promissio gratiæ solo filio Dei, & non nostris meritis, ideo dicitur, Sola Fide, vt cor certò statuatur, Deum nobis propiciū esse propter Christum. Hanc causam Paulus Rom. 4. recitat, Ideo ex fide GRATIS, vt sit firma promissio.

IIII. Ut illustrius sit discrimen Legis & Euangelij.

V. Ut vera Inuocatio præstari possit, quam necesse est niti solo Mediatore filio Dei, non nostris virtutibus.

Iustificatiue sola Fides tantum ratione principij, vt loquuntur, Deinde verò post primam conuersionem seu iustificationem, statuendum est nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter fidem, spem & charitatem, iustos esse, & Deo placere.

In principio, medio & fine, semper statuendum est, nos propter solum Christum mediatorum fide iustos esse, & Deo placere, & hæredes esse vitæ æternæ, non propter vlla nostra opera aut virtutes, vt prolixè disputat Paulus Gal. 3. Item, Ro. 5. dicitur, Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum. Abac. 2. Iustus fide sua viuet.
Nec

Nec potest fides niti duabus rebus, Christo
& nostris operibus. Alioqui prorsus incerta fi-
eret, nec ullam firmam consolationem afferret.
Rom. 4. Quia semper manent etiam in san-
ctis peccata in hac vita, pro quibus orant: Re-
mitte nobis debita nostra. Ideo Christus est Sa-
cerdos in æternum pro nobis intercedens, &
suam iustitiam nobis applicans, nec est in ali-
quo alio salus.

Quod est discrimen inter doctri-
nam ueram nostrarum Ecclesia-
rum in Articulo Iustifica-
tionis, & falsam Papi-
starum doctri-
nam?

Tria sunt præcipua discrimina.

I. Papistæ docent hominem mereri remis-
sionem peccatorum, & esse iustum, non propter
solum Christum sola fide, sed etiam bonis ope-
ribus, seu proprijs virtutibus congruentibus
cum Lege Dei. Item operibus Monasticis, Mis-
sis, Ieiunijs &c.

II. Cùm nemo sciat an satis habeat bono-
rum operum, docent semper dubitandum esse,
an habeamus remissionem peccatorum, & an
simus in gratia.

III. Do-

III, Docent hominem in hac vita posse legi
Dei satisfacere, & hac Legis impletione iustum
esse, & vitam æternam mereri.

Econtra nostræ Ecclesiæ ue-
ram Euangelij doctrinam
amplectentes do-
cent:

I. Remissionem peccatorum donari GRA-
TIS, propter solum Christum Mediatorem,
non propter nostra opera aut merita.

II. Non esse manendum in dubitatione,
sed omnes, qui in delictis contra conscientiam
seu sine fide in Christum viuunt, debere certò
statuere se Deo displicere, & reos esse iræ Dei
& æternarum pœnarum, nisi ad Deum conuer-
tantur. Econtra omnes, qui sentiunt pauores
iræ Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se
emendare, debere certò statuere sibi remitti pec-
cata, se in gratia esse, & Deo placere propter
Christum Mediatorem, Vt expressè dicitur in
Symbolo: Credo remissionem peccatorum.

III. Hominem non posse in hac vita Legi
Dei satisfacere, vt Rom. 7. & 8. clarè dicitur.
Sed iustitiam & vitam æternam donari creden-
tibus GRATIS propter Christum.

Sextus

SEXTVS

LOCVS.

DE BONIS

OPERIBVS.

Quid sunt Bona Opera ?

Bona Opera sunt opera à Deo mandata, quæ fiunt prælucente agnitione Christi & fide, hoc fine, ut DEO obedientia & honos præstetur.

Quæ Species ?

Species commodissimè iuxta seriem præceptorum Decalogi possunt distribui.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion. Verus timor Dei, Vera Fiducia misericordiæ promissæ propter Christum, Dilectio Dei, Spes, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in spiritu & veritate.

Iustitia vniuersalis, Pietas erga parentes, Obedientia, Iustitia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas, &c. ut supra in loco de Lege Catalogum uirtutum, adiunctis definitionibus, recensuimus.

Quæ

Quæ sunt causæ Efficientes, seu,
quomodo fieri possunt
bona opera ?

Tres causæ concurrunt :

- I. Verbum Dei & vera agnitio Christi.
- II. Spiritus sanctus, accendens in mente agnitionem Christi, & fidem, & cogitationem præceptorum diuinorum. Deinde impellens voluntatem, vt obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones externorum membrorum.
- III. Mens & voluntas humana Spiritui sancto obediens, & regens externa membra.

Quæ est causa Formalis, seu,
quomodo placent Deo
bona opera ?

Opera fiunt bona & Deo placentia per fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est.

- I. Persona, quæ facit bona opera, statuat se iustam esse, & Deo placere GRATIS, propter Christum fide.
- II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata, adhuc hærentia in nobis, ut caliginem de Deo, dubitationes, prauæ inclinationes, securitatem, superbiam, admirationem sui &c. quæ impediunt, quò minus Legi Dei possimus satisfacere.

F III. Et

III. Et tamen statuatur Dei voluntatem æternam & immortalem esse, ut ei in bonis operibus seruiamus, & nouam obedientiam cum ipsius Lege congruentem inchoemus.

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum Mediatorem, ut 1. Pet. 2. dicitur, Offerte Deo hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.

Quæ sunt causæ Finales? seu,
Cur facienda sunt bona
opera?

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, ut mereamur remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam. Nam hæc bona propter solius Filij Dei meritum credentibus GRATIS donantur.

Sed alij sunt ueri Fines.

I. Gloria Dei, 1. Corinth. 10. Omnia ad gloriam Dei facite. Matth. 5. Luceat lux uestra coram hominibus, ut videant uestra bona opera, & glorificetur pater uester cœlestis.

II. Ut debita obedientia & honos Deo præstetur, Nam ordo iustitiæ diuinæ immutabilis est, ut creatura Deo obtemperet.

III. Ut retineamus Fidem, Gratiã, Spiritum sanctum, & hæreditatem regni cœlorum. Nam hæc bona amittuntur per mala opera, seu peccata contra conscientiam.

IIII. VI

IIII. Vt poenæ præsentis & æternæ vitentur.
Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac
vita punit.

V. Vt mereamur præmia spiritualia & cor-
poralia, præsentia & æterna. 1. Timoth. 4. Pi-
etas promissiones habet præsentis & æternæ
vitæ.

SEPTIMVS LOCVS.

DE SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum ?

SACRAMENTVM est actio sacra, à Deo
instituta, constans verbo & administratione
elementi integri, & addita promissioni, quæ est
Euangelij propria, vt Fidem in viuentibus ob-
signet & confirmet.

Quot sunt Sacramenta Noui
Testamenti ?

Duo :

Baptismus & Cæna Domini.

Quid est Baptismus ?

BAPTISMVS est actio seu ceremonia à
Deo instituta, continens mersionem seu ablu-
tionem

F 2

tionem

tionem, & integram pronunciationem verborum, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quæ testatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu sancto, & acceptari ad hæreditatem vitæ æternæ.

Quæ est sententiã uerborum, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti ?

Ego (inquit Minister) mergo siue abluo te aqua, Et inuoco super te verum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus. Et testificor, te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, Vt significet tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te Spiritu suo ad iustitiam & vitam æternam. Quare tu vicissim hunc unum verum Deum agnosces, inuocabis & celebrabis.

Suntne Infantes baptizandi ?

Sunt baptizandi : Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, vt dicitur: Talium est regnum cœlorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, vt dicitur Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non introibit in regnum Dei. Ergo necesse est Infantes per baptismum regenerari & inseri Ecclesiæ. Est autem Christus efficax in Infantibus per baptismum, & operatur in eis fidem & alios motus, pro ipsorum modo.

DE

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna Domini ?

COEENA DOMINI est actio à Filio Dei instituta & ordinata, in qua sumpto Pane & Vino, sumitur verum corpus et verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, vt hoc pignore accipientes, commonefacti de promissione Euan-gelij propria, fidem confirment & obfignent.

Ad quid instituta est Cœna
Domini ?

Primus & principalis finis est, Confirma-tio fidei in conuersis. Nam Sacramenta seu signa visibilia ideo addita sunt promissioni re-missionis peccatorum, iustitiæ & vitæ æternæ, vt nos commonefaciant de promissione, & sint testimonia seu figilla promissionis, vt singuli promissionem sibi applicent per fidem in vero usu Sacramenti.

II. Gratiarum actio pro omnibus bene-ficijs Christi.

III. Est Symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

F 3

IIII.

IIII. Est neruus publici ministerij.

V. Commonefacit de mutua dilectione.

Qui sunt præcipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas ?

Primum, Papistæ mutilant Sacramentum,
& alteram speciem Laicis adimunt, contra ex-
pressa verba institutionis Christi.

Secundò: Fingunt se ipso opere mereri re-
missionem peccatorum, seu ut ipsorum verbis
loquamur. Sacramenta nouæ Legis conferre
gratiam non ponentibus obicem.

Tertiò: Mutant Sacramenta in alios usus
diuersos ab institutione, vt ad circumgestatio-
nem & adorationem, cum tamen nulla res ex-
tra usum à Deo ordinatum, sit Sacramentum.

Quartò: Transformant Cœnam Domini in
Sacrificium, quo fingunt se mereri remissionem
peccatorum sibi & alijs ex opere operato. Con-
tra firmissimè statuendum est, Christum vno sa-
crificio in ara crucis factò, meruisse toti Eccle-
siæ remissionem peccatorum, quæ sola fide ac-
cipiatur.

Quintò: Transferunt Cœnam Domini
ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sextò: Aliqui nunc disputant, Missam esse
applicationem Sacrificij Christi, quam tamen
scien-

sciendum est, fieri propria fide, non propter
opus alienarum.

Ex his erroribus, discrimen inter Missam
Papisticam & nostrarum Ecclesiarum, facile in-
telligi potest.

Quid est Sacrificium ?

SACRIFICIUM in genere, est Cere-
monia uel opus nostrum, quo Deo tribuimus
honorem proprium diuinitatis, seu quo testa-
mur hunc uerè esse Deum, quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacri- ficiorum ?

Alia sunt Typica seu imagines : Alia sunt
non umbræ sed res, & hæc sunt duplicia. Vnum
propitiatorium : Alia sunt EYXAPISTIKA.

Quid est Propitiatorium Sacrificium ?

PROPITIATORIVM SACRIFI-
CIUM est opus, quod placat iram Dei aduer-
sus peccatum, & reddit Deum propitium, & me-
retur alijs remissionem peccatorum, iustitiam
& vitam æternam. Tale est vnicum Sacrificium
summi Sacerdotis Christi, videlicet, vniuersa
obedientia Christi in tota vita, in omnibus acti-
onibus, doloribus & morte.

F 4

Quid

Quid est Sacerdos ?

SACERDOS, in genere, est persona à Deo ordinata, vt doceat Euangelion, & oret pro alijs, habens promissionem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ DEVS instituit.

Quid est summus Sacerdos ?

SUMMVS SACERDOS seu CHRISTVS, est persona immediatè à Deo vocata, & vncta plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelion proferat ex arcano sinu æterni Patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem quòd certò exaudiatur, & offerat Sacrificium, videlicet, seipsum, quo Sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam.

Quid est EYXAPISTIKON Sacrificium ?

EYXAPISTIKON SACRIFICIUM est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis prelucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc uerè esse Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato, nec meretur facienti vel alijs remissionem peccatorum: Sed est testificatio, quòd sit Deus, & testimonium obedientiæ, seu gratiarum actionis. Talia Sacrificia sunt omnia bona opera et afflictiones piorum. 1. Pet. 2. Psal. 49. Psal. 50. Psal. 106. Psal. 115. Rom. 12. Rom. 15.

Octa-

OCTAVVS LOCVS.

DE POENITENTIA.

Quid est Pœnitentia ?

POE N I T E N T I A seu C O N V E R S I O
ad Deum, est expauescere agnitione iræ
Dei aduersus peccata, & dolere quòd Deum of-
fendimus, nec tamen succumbere dolori: Sed
fide in Christum accipere remissionem pecca-
torum, gratiam, & Spiritum sanctum, & in hac
consolatione nouam obedientiam cum Lege
Dei congruentem, inchoare, & hæredem esse
vitæ æternæ.

Quæ partes sunt Pœnitentiæ,
seu Conuersionis ad
Deum ?

Tres sunt:

I. C O N T R I T I O, quæ est expauescere
conspectu iræ Dei aduersus peccata per Legem
monstrata.

II. F I D E S agnoscens placatam esse iram
Dei aduersus nostra peccata propter Christum,
F 5 & cer.

& certò statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

III. NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum, obedire Deo, iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ sunt causæ Contritionis?

Quatuor sunt causæ efficientes:

I. Spiritus sanctus mouens mentem, ut agnoscat peccatum & iram Dei ac pœnas, & incutiens voluntati & cordi dolores propter admissa peccata. Iohan. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato.

Jerem. 13. Postquam conuertisti me Domine, egi pœnitentiam, confusus sum & erubui.

Thren. 5. Conuerte me Domine & conuertar.

II. Lex Dei denuncians iram Dei aduersus peccata, & ostendens magnitudinem & atrocitatem peccati. Rom. 3. Per Legem agnitio peccati.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella &c. quæ sunt conciones pœnitentiæ.

IIII. Mens & Voluntas humana, assentiens Spiritui sancto, agnoscens peccatum, & dolens, nec ea reperens.

Quæ sunt causæ Fidei?

Tres

Tres sunt :

I. Spiritus sanctus accendens in mente cogitationem Euangelij, de gratuita remissione peccatorum propter Christum, & mouens voluntatem, ut assentiatur.

II. Verbum Dei seu Euangelium.

III. Mens & voluntas humana assentiens spiritui sancto, luctans cum dubitatione, & credens Euangelio.

Quæ sunt causæ Nouæ obedientiæ ?

Itidem tres, quæ supra in loco de Bonis operibus recitatae sunt.

Quas numerant Papistæ partes Pœnitentiæ ?

Tres :

1. Contritionem cordis.

2. Confessionem oris.

3. Satisfactiones operis.

Quid sentiendum est de his tribus partibus, & qui sunt præcipui errores Papistarum in doctrina de Pœnitentiâ ?

Primum : De Contritione sentiendum est, necessariam esse aliquam contritionem, seu aliquos

aliquos dolores veros & serios propter peccata. De hac parte duos tetros errores defendunt Papistæ.

1. Quòd oporteat Contritionem sufficientem esse, cum certum sit nullos dolores ullius creaturæ quantumuis magnos, pares esse iræ Dei, nec posse compensare peccata.

2. Quòd Contritio mercatur remissionem peccatorum. Hic detestandus error in opus nostrum transfert honorem soli filio Dei debitum, & cum tota doctrina de Iustificatione pugnat.

3. Prorsus nihil dicunt de Fide in doctrina pœnitentiæ, & pertinacissimè negant opus esse hac fide, qua **TIBI IPSI** certò credis remitti peccata propter Christum.

Et quia nemo scit, an Contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, Quod cum tota doctrina Evangelij pugnat.

Secundo : De Confessione sentiendum est, Retinendam esse in Ecclesia generalem Confessionem & morem petendæ absolutionis priuatæ, vt in genere fateamur nos reos esse, & dolere quòd Deum offenderimus, & ut priuatim applicetur nobis petentibus promissio remissionis peccatorum voce absolutionis. In hac parte errant Papistæ, fingentes enumerationem omnium delictorum necessariam esse, cum tamen nusquam in Evangelio præcepta sit, & prorsus impossibilis sit, iuxta illud, Delicta quis intelligit,

Tertio

Tertio: De Satisfactione Canonica, quae iuxta Papistarum somnia, est facere opera non debita, hoc est, non mandata Lege Dei, sed supererogationis, imposita, ut mereantur remissionem poenarum purgatorij, vel aliarum huius vitae: sciendum est totam doctrinam Papisticam de Satisfactione, chaos esse mendaciorum & Idolorum. Nam remissio culpae & poenae aeternae, non propter ullam nostram satisfactionem, sed propter solum Christi meritum credentibus donatur, & poenae huius vitae temporales, nec imponi nec tolli potestate clauium possunt, & cum Satisfactiones Papisticae sunt (ut ipsi fatentur) opera non mandata Lege Dei, satis est opponere hanc vnam regulam: Frustra colunt me mandatis hominum.

NONVS LOCVS.

DE ECCLESIA.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA DEI in hac vita, est visibilis coetus omnium hominum, qui puram Euangelij doctrinam amplectuntur, & recte utuntur Sacramentis, in quo coetu Deus per ministerium Euangelij efficax est, & multos ad vitam aeternam

eternam regenerat & sanctificat, simul autem sunt in eo cœtu alij multi non renati, sed tamen de doctrina consentientes.

Quæ sunt notæ monstrantes ue- ram Ecclesiam ?

- I. Pura doctrina Euangelij de Christo.
- II. Legitimus usus Sacramentorum.
- III. Obedientia debita ministerio, in his, quæ ad ministerium propriè pertinent.

Propter quas causas Eccle- sia Dei subiecta est Cruci ?

Omniùm calamitatum totius generis hu-
mani, Ecclesiæ & impiorum, causæ efficientes
& impulsivæ communes, Quatuor sunt :

- I. Peccatum commune totius generis hu-
mani, quod uult Deus aboleri. Ideo destruit na-
turam peccatricem morte & alijs calamitati-
bus.
- II. Errores mentis humanæ.
- III. Prauæ cupiditates.
- IIII. Tyrannis Diaboli præcipitantis ho-
mines in miserias & calamitates.

Fines autem præcipui
duo sunt :

I. Ut

I. Ut agnoscant homines Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniustitiam.

II. Ut calamitatibus flectantur homines ad Timorem Dei, Modestiam, & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed causæ Calamitatum Ecclesiæ peculiare Quatuordecim recensentur, quarum quatuor sunt impulsivæ :

I. Lapsus primorum parentum, & peccatum inde in omnes deriuatum.

II. Immundities naturæ interior, videlicet, dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio seu ἀταξία omnium affectuum &c. quam mundus negligit, hanc uult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari.

III. Odium Diaboli rabiosius insidiantis Ecclesiæ, quàm cæteris hominibus.

IIII. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur.

Causæ Finales decem.

I. Calamitates non ideo nobis imponit Deus, ut perdat nos, sed ut nobis beneficiat. Ezech. 33. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed hoc volo, ut conuertatur & uiuat. Psal. 118. Bonum est mihi Domine, quòd afflixisti me.

II. Ut

II. Vt explorentur, exerceantur & confirmentur virtutes Sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio, &c. Hæ summæ virtutes crescunt, cum ærumnis exercentur sancti, in rebus secundis fiunt languidiores, & paulatim prorsus extinguuntur.

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani, & aduersus interiorem immunditiam, quam mundus negligit.

IIII. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum.

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius discendæ doctrinæ.

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis Filij Dei. Rom. 8.

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem &c. & ut caueant futuros lapsus.

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, non propter aliqua corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur.

X. Vt consequantur amplissima præmia calamitosis promissa.

Matth. 5. Talium est regnum cœlorum.

2. Corinth. 4. Momentanea leuitas afflictionum æternum pondus gloriæ parit.

Quæ

Quæ sunt præcipuæ & efficaces con-
solationes opponendæ Cruci
& calamitatibus ?

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes
sunt septem :

- I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo
tollī non possunt.
- II. Virtus anteferenda dolori.
- III. Bona conscientia.
- IIII. Exempla.
- V. Collatio euentuum.
- VI. Causæ finales seu utilitates.
- VII. Incerta spes liberationis.

Christianæ autem Consolationis
DVODECIM fontes sunt, ex qui-
bus sex priores, etsi titulo cūm Phi-
losophicis congruunt, tamen res ma-
iores continent, & adduntur sex a-
liæ ueræ efficaces, & Philosophis
ignotæ, sed in solo Euangelio
patefactæ & Ecclesiæ
propriæ.

- I. Necessitas obediendi Deo, sub cuius
manu potenti nos humiliari oportet, & ne-
quaquam eius sapientiæ & iustitiæ repugnare.

G

II. Digni-

- II. Dignitas virtutis, & pietatis erga Deum, ac Confessionis anteferendæ omnibus rebus secundis aut aduersis.
- III. Bona conscientia & vulneratæ conscientiæ sanatio per fidem in filium Dei.
- IIII. Exempla filij Dei, Abelis, Apostolorum, Martyrum, & totius Ecclesiæ, quam oportet similem fieri imaginis Filij Dei.
- V. Collatio euentuum: Nam in rebus secundis omnes fiunt securiores et insolentiores.
- VI. Causæ Finales decem prius recitatæ sunt, quibus testimonia adiungantur.
- VII. Agnitio bonæ voluntatis Dei certæ promissæ propter Christum, seu bencvolentia Dei erga nos.
- VIII. Præsentia Dei in ærumnis.
- IX. Promissio auxiliij diuini corroborantis corda in ærumnis, ut perferre onus possint.
- X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certæ liberationis, vel in hac vita vel in æterna.
- XI. Ad has promissiones cum accedit fides, statuens Deum nobis adesse, & mitigare calamitates, inuocatio, obedientia, spes auxiliij & liberationis, patientia &c. hæc omnia coniuncta, fiunt sacrificium Deo gratissimum.
- XII. Postremus & præcipuus consolationis locus est Immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus vitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miserijs suauissimè acquiescet, & noua luce, sapientia, iustitia, gloria & lætitia à Deo complebitur,

DECIMVS LOCVS.

DE IMMORTALITA TE HOMINVM, RESVRRECTI ONE CORPORVM, ET VITA AETERNA.

Recita testimonia de Immor
talitate Animæ.

M Matth. 10. Animam non possunt occi
dere.

Luca 23. Hodie mecum eris in Paradiso.

Matth. 17. Christus colloquitur cum Mo
se & Elia, qui longè ante mortui fuerant.

Exod. 3. Deus est Deus Abraham, Isaac &
Jacob. Citatur hoc dictum Matth. 22.

Luca 16. Lazarus & Diues uiuunt.

1. Pet. 2. Christus prædicauit spiritibus in
carcere.

DE RESVRRECTI ONE CORPORVM.

Sedes Materiæ de Resurrectione mortuo
rum est decimumquintum caput prioris Epist.
ad Corinthios.

1. Thess. 4. De his, qui obdormierunt, nolo
vos ignorare fratres, ne lugeatis sicut cæteri, qui
spem resurrectionis non habent.

G 2

Iohan.

Iohan. 5. Veniet hora cum omnes, qui sunt in sepulchris, audient uocem Filij Dei, & prodibunt, alij in resurrectionem vitæ, alij in resurrectionem pœnæ.

Iohan. 6. Hæc est voluntas Dei, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Iohan. 11. Resuscitatur Lazarus, Ego sum resurrectio & vita.

Iob 19. Scio quòd in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, &c.

DE EXTREMO IUDICIO.

Matth. 25. Cum venerit Filius hominis in gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ & iudicabit &c.

Act. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iustitia.

2. Thess. 1. In reuelatione Domini Iesu de cælo punientur æterna pernicie, qui non obtemperarunt Euangelio.

Rom. 2. Cumulas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui retribuet vni cuiq; iuxta opera sua,

DE

DE VITA AETERNA.

Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Ioh. 6. Hæc est voluntas Dei, vt omnis qui credit in Filium, habeat vitam æternam.

Quid est uita æterna ?

VITA AETERNA erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus ab omni peccato liberata, coram intuebitur essentiam & voluntatem totius diuinitatis æterni Patris, Filij, & Spiritus sancti, & noua ac perpetua luce, sapientia, iustitia, vita et lætitia æterna à Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur et vicissim celebrabit.

FINIS.

G 3

APPEN-

APPENDIX.
BREVIS ET
ERVDITA EXPLI-
CATIO PRECATIONIS
DOMINICAE, PATER
NOSTER.

IN hac forma precandi à Christo, Lucae ii. & Matth. 6. proposita, quinque Loci praecipue considerandi sunt.

I QVIS SIT DEVS, quem compellamus, videlicet, aeternus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui se patefecit misso hoc ipso Filio Mediatore, propter quem nos quoque confu- gientes ad ipsum fide, paterna beneuolentia complectitur, & nostras preces recipit & exau- dit. Hanc doctrinam continet compellatio Dei, Pater noster.

II. Mandatum Christi, quod praecipit in- uocationem, & quidem recitationem huius for- mae verborum à Christo traditae.

III. PROMISSIO, quod Deus certò ue- lit nostram inuocationem recipere & exaudire, & bona optata eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideo dicimus, Pater noster. Pater est, Ergo paterna beneuo- lentia & σογγῆ nos complectitur, ut Lucae ii. multis

multis verbis dicitur : Si uos cum sitis mali &c.
Et est Noster Pater, Id est, Non solum diligens
suum vnigenitum Filium, de quo inquit : Hic
est Filius meus dilectus, sed etiam propter eum
N O S adoptiuos filios amans, respiciens, cu-
rans, defendens, exaudiens, saluans.

IIII. Fides addens A M E N promissio-
ni diuinæ.

V. Res petendæ spirituales & corpora-
les, æternæ & præsentis, quæ eruditè in septem
petitiones distributæ sunt.

PRIMA P E T I T I O.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen significat notitiam, seu agnitio-
nem, inuocationem & celebrationem.

Sanctificare, significat sanctum, Id est, pu-
rum, mundum, Deo placens facere, & dicare usi-
bus diuinis.

Petimus igitur hac oratione. Sanctificetur
nomen tuum.

I. Ut notitia seu agnitio Dei vera in ge-
nere humano conseruetur, & omnes falsæ opi-
niones de Deo, & dubitationes ex nostris men-
tibus tollantur.

II. Ut vera de Deo doctrina, & vox Eu-
angelij latè spargatur, & deleantur omnia
G 4 impura

impura dogmata & hereses, quibus nomen Dei
contumelia afficitur.

III. Vt vera & munda inuocatione & obe-
dientia, sine maculis peccatorum Deus colatur
& celebretur.

SECUNDA PE- TITIO.

Adueniat regnum tuum.

REGNUM DEI in hac vita est guber-
natio Dei, qua non solum naturam vniuersam
à se conditam, ac genus humanum custodit &
conseruat, & sceleratos punit, sed etiam per mi-
nisterium Euangelij propter Christum colligit
sibi Ecclesiam omnibus temporibus mundi, &
remittit ei peccata, liberat eam ab æterna morte,
sanctificat eam dato Spiritu sancto, mirabiliter
defendit, & regit eam oppressam cruce in hac
vita, reprimit Diabolos & Tyrannos & prauos
naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad
vitam & gloriam æternam.

Hæc bona omnia, videlicet :

1. Collectio Ecclesiæ per vocem Euangelij.
2. Remissio peccatorum. 3. Gubernatio Spi-
ritus sancti. 4. Defensio in hac vita. 5. Hæ-
reditas regni cœlorum petuntur hac oratione,
Adueniat regnum tuum.

TER-

TERTIA PE-

TITIO.

Fiat uoluntas tua sicut in cœlo
& in terra,

Hoc est,

Petimus, ut nostræ voluntates, nostra consilia & actiones cum uoluntate & uerbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates, ut tibi in tolerandis rebus aduersis, faciendis officijs uocationis, deniq; in omni uita obediamus, ut Angeli in cœlo tibi obediunt, da felices successus in uocatione Ecclesiastica, Politica, & Oeconomica, ut tibi grata fiant.

QUARTA PE-

TITIO.

Panem nostrum quotidianum
da nobis hodie.

Significat autem Panis quotidianus, ipsam uitam corporis, bonam uoletudinem, uictum, uestitum, pacem, honestam disciplinam, fertilitatem terræ, hospitia, domos, defensionem liberorum, coniugum, bonæ famæ.

Hæc bona omnia ad sustentationem huius uitæ corporalis necessaria, uult Deus à se peti, propter quatuor causas,

G S

Prima

Prima est: Ut agnoscamus Deum datorem
& conseruatorem esse huius vitæ corporalis,
nec casu offerri panem quotidianum, sed certo
Dei consilio distribui.

Secunda: Ut sciamus Deum in hac vita uelle
seruare Ecclesiam, ipsum rectè agnoscentem, in
uocantem, & in omni æternitate celebrantem.

Tertia: Ut Fides, Inuocatio & Gratiarum
actio in petitione, expectatione, & usu panis
quotidiani exerccatur.

Quarta: Ut commonefaciat nos de Chri-
sto, qui est Panis vitæ æternæ, de remissione pec-
catorum, & bonis spiritualibus, quorum peti-
tio semper præluere debet petitioni bonorum
corporalium. Ideo statim additur.

Q V I N T A P E T I T I O.

Et remitte nobis debita nostra,
sicut & nos remittimus debito-
ribus nostris.

Qua petitur remissio peccatorum, non
propter nostram mansuetudinem, seu miseri-
cordim remittentem alijs offensiones & iniu-
rias, sed propter solum Christum, ut tota Euan-
gelij doctrina testatur. Ac ut cætera bona opera
necessariò remissionem peccatorum comitan-
tur

tur uel sequuntur, ita ut non possit remissio peccatorum & gratia retineri nisi adsint, nec tamen sunt causa remissionis peccatorum, sed effectus, uel necessario coniuncta, sic mansuetudo quoque seu misericordia remittens alijs offensiones, necessaria est.

SEXTA PE- TITIO.

Et ne nos inducas in tenta-
tionem.

Tentatio significat aliàs sollicitationem seu impulsione[m] ad quaecunq[ue] peccata seu lapsus: aliàs calamitates & miseras, quibus vel punimur vel probamur.

Ne inducas, Id est, Non finas nos impelli à Diabolo ad peccata & lapsus, sed gubernas nos Spiritu sancto tuo.

SEPTIMA PE- TITIO.

Sed libera nos à malo.

Liberato nos ex omnibus malis praesentibus & aeternis, à peccato, morte, Tyrannide Diaboli, calamitatibus publicis & priuatis, & donato nos vita & laetitia aeterna,

Quia

Quia tuum est regnum.

In fine adduntur Causæ Impulsiuæ & Finales, propter quas expectamus bona petita in septem petitionibus prioribus.

Tuum est regnum) Tu es Rex & Pater noster, Ideo uis bona promissa dare.

Et potentia) Et potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et gloria) Causa finalis, propter quam petuntur bona, sit gloria Dei, uidelicet, ut, cum Deus exaudit, testetur sibi curæ esse Ecclesiam, ut blasphemi refutentur, qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces, ut fides piorum confirmetur, Ut, cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum, & inuidentur ad Timorem Dei & Fidem, ut gratiarum actione Deus celebretur.

Amen) Certum sit, & eueniat, quod petimus, Hæc nostra precatio non est inane murmur, sed certò statuimus exaudiri nostras preces, & certò impetrari optata bona iuxta promissiones.

Amen.

* *
*

REGVLA VITAE.

PHILIP. MELANTH.

Nvllius est felix conatus & utilis unquam,
Consilium si non detq; iuuetq; Deus.
Tunc iuuat ille autem, cum mens sibi conscia recti,
Mandati officij munera iusta facit.
Et simul auxilium praesenti a numine **CHRISTI**
Poscit, & expectat non dubitante fide.
Sic procedet opus faustum populisq; tibiq;
Nauis & aura tuae uela secunda uehet.
Inuictamq; Dei dextram uis nulla repellat,
Omnia cogentur cedere prona Deo.
Ipsa etiam, quamuis Adamanti incisa feruntur,
Cum petimus, cedunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest solis currus inhibere uolantes,
Ipse uelut scopulos flumina stare iubet.

¶

PRE

PRECATIO
EX II. PARAL. XX.
EXPRESSA VER=
SIBVS.

PHILIP. MELANTH.

IN tenebris nostræ & densa caligine mentis,
Cum nihil est toto pectore consilij:
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq; fides solius orat opem.
Tu rege consilij actus pater optime nostros,
Nostrum opus ut laudi seruiat omne tuæ.

TE maneat semper seruante Ecclesia Christe,
Insertosq; ipsi nos tua dextra tegat.
Tres uelut in flamma testes Babylonide seruas,
Rex ubi præsentem te uidet esse Deum.

PRECATIO
SUMPTA EX DICTO
GENES. I: SPIRITVS
DEI FOVEBAT
AQVAS.

PHILIP. MELANTH.

Spiritus ut Domini nascentia corpora fouit.
Cum manus artificis conderet ipsa Dei.
Sic foueat coetus, qui Christi oracula discunt,
Accendatq; igni pectora nostra suo.

G. F.

In studijs toto Dominum cole pectore Christum,
Is parui merces magna laboris erit.

FINIS.

PRÆCATIO

SYMPHONIA EX IUSTO

GENEALOGIA

DEI

NOVA

PHILIPPUS MARIANUS

1617

1617

1617

1617

G. F.

1617

1617

1617

1617

1617

1617

44 $\frac{17}{K_1 12}$

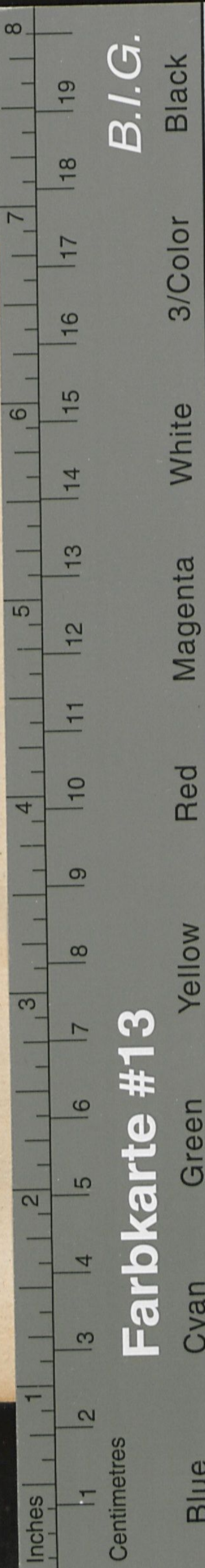
AB44 $\frac{17}{K_1 12}$

X 1386078

IN VULGARI MAGNIFICENTIA
MAGISTRI BLAVDEACI
MAGISTRI IV. REGLARAS

B.I.G.

Farbkarte #13

ATECHE
SIS RECENS
RECOGNITA,
A
VIDE CHYTRAEO.

IPSIAB EXCVDEBAT
Iohannes Rhambaw.
M. D. LX.

